

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Eva Janská

**Zahraniční migranti v Česku: Geografické a společenské
aspekty hodnocení integrace**

Habilitační práce

Praha, 2016

Obsah

Předmluva	3
A. VSTUPNÍ ČÁST HABILITAČNÍ PRÁCE	6
1. Úvod	6
2. Mezinárodní migrace jako téma interdisciplinárního výzkumu	8
2.1 Teorie vysvětlující integrační procesy	10
2.2 Integrační modely/koncepty založené na socioekonomických, psychologických a kulturních aspektech.....	14
3. Specifika imigračních procesů v Česku a jejich hodnocení	17
4. Geografické hodnocení imigrantů v Česku	20
4.1 Imigrace do Česka a integrace migrantů na trhu práce	20
4.2 Geografická distribuce migrantů	23
4.3 Problémy integrace a identifikace územních komunit	26
5. Shrnutí	28
B. SOUBOR VYBRANÝCH PUBLIKACÍ	36

Předmluva

Předkládaná habilitační práce je výsledkem dlouholetého odborného zájmu autorky o oblast mezinárodní migrace a integrace cizinců/imigrantů, který začal v roce 2002 obhájením disertační práce na téma „Adaptace cizinců v České republice“. Od té doby nabylo téma mezinárodní migrace a integrace (a v poslední době i problematika uprchlictví) na síle a aktuálnosti. Není tak překvapením, že následující výzkum byl zaměřen k hlubšímu rozvíjení dílčích migračních témat, spojených zejména s integrací migrantů.

Studium migrace, jako široce podmíněného a komplexního procesu, je poměrně složité, neboť se v něm uplatňuje celá řada faktorů a aspektů, jež jsou studovány mnoha dalšími disciplínami. Charakter práce je tak na pomezí geografie, sociologie, etnologie, etnografie, demografie, ekonomie, politologie a psychologie a odráží v sobě širokou komplexitu zkoumaných migračních a integračních procesů.

Od příchodu do cílové země jsou migranti vystaveni celé řadě vnějších i vnitřních vlivů, které jejich pobyt resp. integraci do společnosti do velké míry ovlivňují. Stejně tak ale imigrace ovlivňuje sociální i sídelní strukturu společnosti, resp. její sociální nerovnosti a sociální-regionální diferenciaci (Bosswick, Hackmann 2006, Hampl 2005, Čermák 2005, Čermák et al. 2009). Z toho zákonitě vyplývá, že studium integrace v celé jeho šíři tvoří nedílnou součást široce studované problematiky mezinárodní migrace (Drbohlav, Uherek 2007).

Práce tak reflektuje témata spojená s příchodem cizinců do země, migrační politikou a problematikou jejich sociální integrace. Větší pozornost je věnována trhu práce, geografickým aspektům vnitřní migrace a s tím spojené prostorové distribuce a v neposlední řadě sociální integraci první a druhé generace cizinců do české společnosti. Jedná se o témata v současném studiu migrace velmi aktuální a v českém kontextu v případě vnitřní migrace a geografické diferenciaci jedinečná.

Habilitační práce se skládá ze dvou vzájemně navazujících částí, resp. v první části se jedná o teoretické zarámování souboru článků, které tvoří druhou část práce. Na diskusi teoretických východisek výzkumu v oblasti vybraných témat mezinárodní migrace a integrace cizinců pak navazuje přehled výzkumných témat řešených ve světě i v Česku. Cílem je přiblížit nejčastěji používané koncepty a metody relevantní zejména pro jejich využití v Česku. V rámci tří tematických okruhů je představena jak rozmanitost migračních a integračních procesů tak i jejich posloupnost v celkovém procesu integrace cizinců od příchodu do země po jejich dílčí stupně integrace. Závěrečné shrnutí první části

sumarizuje a diskutuje pozitiva a negativa vývoje současného výzkumu a zároveň vytyčuje možnosti další výzkumné agendy v geografii migrace a integrace cizinců. Tato úvodní část je psána v českém jazyce.

Druhou část habilitační práce tvoří kolekce deseti vybraných článků a kapitol zaměřených na výzkum migrace a integrace cizinců. Práce zahrnuté do druhé části habilitační práce jsou psány v anglickém (7) a v českém jazyce (3). Všechny vybrané příspěvky byly publikovány buď v odborných vědeckých časopisech s IF (impact factor) sledovaným v rámci Web of Science anebo v prestižních nakladatelstvích v podobě samostatných knižních kapitol.

Články vznikly s přispěním kolegů z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, v jednom případě ze spolupráce s kolegou ze Sociologického ústavu AV ČR a v dalším případě se zahraničním kolegou z Dartmouth College z USA.

Jednotlivé publikace zařazené do druhé části habilitační práce vznikly za podpory následujících mezinárodních i domácích projektů:

1. „Migrační vztahy cizinců (a domácího obyvatelstva) v Česku: koncentrační nebo difuzní procesy?“ (č. P404/12/; projekt GA ČR), 2012–2014.
2. „The Second Generation of Foreigners in Czechia (Adaptation of the Pre-School Children and Their Families into the Majority Society)“ (403/04/P097; GA ČR), 2004–2007.
3. ARGO, IOM: European Cooperation in Labour Migration: Search for Best practices, 2005–2007.
4. „Migrace a rozvoj – ekonomické a sociální dopady migrace na Česko jako cílovou zemi a Ukrajinu jako zemi zdrojovou (se zaměřením na analýzu remitencí)“ (č. P404/10/0581; GA ČR), 2010–2012.
5. IDEA „Mediterranean and Eastern European Countries as New Immigration Destinations in the European Union“ (CIS-CT-2006-044446; 6. rámcový program EK), hlavní řešitel za Česko, 2007–2009.
6. „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“ (1J/PR/03327; MPSV ČR), 2005–2008.
7. „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“ (č. 13057/05-DP1; MPSV ČR), 2005–2007.
8. „Výzkum integrace cizinců do české společnosti – příklad ruské komunity“ (MV č. j.: U-2115/99, MV ČR), 1999.
9. „Výzkum integrace cizinců do české společnosti – příklad ukrajinské komunity“ (MV č.j.: U-2116/99, MV ČR), 1999.

Na tomto místě bych ráda poděkovala za možnost být součástí širších vědeckých týmů ve výzkumu, ať již v rámci výzkumných záměrů či projektu PRVOUK. Zejména chci poděkovat Prof. Dušanu Drbohlavovi za jeho cenné rady a zkušenosti, kterými mne provází po celou moji výzkumnou

kariéru. Dále pak svým kolegyním a kolegům z týmu Geomigrace, bez nichž by část mých výsledků nemohla vzniknout. Děkuji také mým učitelům a kolegům na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, kteří mi pomáhali a pomáhají lépe pochopit komplexnost a mnohaúrovňovost disciplíny geografie.

A. Vstupní část habilitační práce

1. Úvod

Tematika mezinárodní migrace se poslední dobou výrazně projevuje nejen na poli výzkumném, ale dotýká se i široké veřejnosti, národních i nadnárodních politik. Celkový počet lidí ve světě žijících mimo zemi svého původu (mezinárodních migrantů) se od roku 1985 více než zdvojnásobil (v roce 2015 bylo podle UN (2016) přibližně 244 mil. mezinárodních migrantů). Nárůst migrantů v Evropě je v tomto období ale daleko výraznější – z 23 milionů na dnešních 76 milionů (UN 2016), přičemž jejich podíl na domácím obyvatelstvu vzrostl ze 3 % na 10 %. Tento nárůst svědčí o tom, že se Evropa stala imigračním regionem, podobně jako je tomu v případě Severní Ameriky a Austrálie od dob jejich kolonizace.

Nutné je přitom zmínit diverzitu migračních a sídelních vztahů, které se nerovnoměrně projevují v čase a prostoru napříč celou Evropou. Zatímco západoevropské země mají zkušenosti s migrací nejdéle – v podstatě od začátku 50. let minulého století, země jižní Evropy a Skandinávie až o 30 let později a země střední a východní Evropy teprve od konce let devadesátých (Penninx, Spencer, van Hear 2008). Tento vývoj mezinárodní migrace v Evropě je velmi dobře popsán prostřednictvím konceptu migračních cyklů¹, který úzce souvisí s modernizací a vyspělostí příslušných zemí, resp. skupin zemí, viz Okolski ed. (2012). V počtech a složení imigrantů se nutně odrážejí také historické a geografické odlišnosti jednotlivých zemí, resp. regionů – nerovnoměrné rozložení imigrantů se projevuje nejen na úrovni celé Evropy (viz výše), ale i na úrovni států. Nově příchozí imigranti směřují nejvíce do urbanizovaných regionů, zejména velkých měst (tzv. „gateway cities“), ovlivněných globalizací a mění tak jejich složení i vzhled včetně změn na mikroúrovni, tj. sousedství (např. Janská, Bernard v recenzi, Sýkora et al. 2016).

V čase se mění složení i původ migrantů. Zatímco do 80. let minulého století se z geografického hlediska odehrávala stěžejní část migračních pohybů převážně v rámci Evropy, Turecka a několika

---

¹ V rámci konceptu jsou popsány 4 stádia migračního přechodu: „preliminary“, „take-off“, „expansion“, „maturity“.

bývalých kolonií (např. země Maghrebu, Indie, Pákistán nebo Surinam)², dnešní mezinárodní migrace je značně diverzifikována.

Tzv. „nová geografie migrace“ je spojena s procesy globalizace a transnacionalizace (např. Castles, de Haas, Miller 2014). Především se změnil a zvýšil počet zdrojových zemí a heterogenita složení dnešních imigrantů. Vertovec (2007) tento jev nazval termínem superdiverzita. Kategorie a typy migrantů³ se značně rozšířily a změnily se zažité migrační vzorce. Vedle klasické, trvalé migrace byl zaznamenán nárůst krátkodobých (obchodní cesty nebo turistika) a dlouhodobých pobytů (zaměstnanci mezinárodních společností, vysoce kvalifikovaní migranti). Zatímco ale ze strany státu je mobilita vysoce kvalifikované síly podporována často v rámci národních migračních politik, ti nekvalifikovaní a „ostatní“ migranti se často potýkají s různým stupněm imigračních a společenských bariér. Dvojí vnímání migrační mobility je i v rámci zemí Evropské unie (dále EU), kdy občané EU mají garantován svobodný pohyb v rámci EU, na druhou stranu občané třetích zemí čelí velmi restriktivní a selektivní politice (např. systém Visapoint pro podávání žádostí o pobyt v Česku⁴ nebo „blue card“ systém zaměřený jen na vysoce kvalifikované žadatele) ze strany členských zemí Unie. Paradoxně je tímto přístupem nejvíce postižena levná, málo kvalifikovaná ale na trhu práce potřebná pracovní síla, bez které by některé obory nemohly fungovat (např. Drbohlav a kol. 2008).

Změny se projeví také ve formách přesídlení. Zatímco dříve převažovalo trvalé přesídlení, dnes se tento jednostranný pohyb mění stále častěji v interaktivní, např. transnacionalismus (Vertovec 2005, Portes, Guarnizo, Landolt 1999) anebo neukotvený („být stále na cestách“), který poměrně výstižně popisuje např. nový koncept tzv. tekuté migrace – „liquid migration“ (např. Engbersen, Snel a Boom 2010).

Výše uvedené změny v migračních proudech a migračním chování dnešních migrantů se pochopitelně odrážejí i ve výzkumu migrace a integrace, kdy je třeba reflektovat nové, značně diverzifikované skupiny migrantů a jejich chování odpovídající moderní době, tj. globalizaci a rozšíření EU o nové státy. K takovému posunu dochází v USA již od poloviny 20. století – např. přehodnocení teorie „melting potu“, tj. přetavení se nově příchozích do jedné společné kultury. Jsou také vytvářeny nové kategorie, jako „new second generation“ (více odrážející aktuální složení imigrantů). Ke vzniku nových konceptů došlo i v Evropě, kde se „ujal“ koncept a termín integrace, který lépe odráží

---

² Podle Penninx a kol. (2008) můžeme rozlišit tři hlavní kategorie migrantů: 1. migranti s koloniálními vazbami vůči evropským zemím, 2. najímaní pracovní migranti (z vymezených zdrojových zemí) a za 3. uprchlíci zejména ze zemí střední a východní Evropy.

³ Výrazně se navýšil počet typů migrantů. K těm stávajícím přibýly kategorie jako expatrioti pracující pro nadnárodní firmy a mezinárodní organizace, studenti, vzdělaní a nevdělaní dělníci z celého světa, zdravotní sestry a lékaři, žadatelé o azyl a uprchlíci z Afriky, Asie, Blízkého Východu, Balkánu a bývalých zemí Sovětského svazu, studenti a nelegální dělníci zejména z afrických zemí (Penninx, Spencer, van Hear 2008).

⁴ více např. v Drbohlav, Jaroszevics eds. (2016)

evropské vnímání začleňování imigrantů do majoritních společností než tradiční model asimilace⁵ (více o vztahu asimilace a integrace v americkém, resp. evropském pojetí viz kapitola 2.1). I v českém kontextu je proces integrace preferován před asimilačním, když je pevně ukotven v rámci integrační politiky v dokumentu Koncepce integrace cizinců v Česku (např. Janská 2005).

Velká diverzita jak samotných migrantů, tak i přístupů v rámci disciplín studujících migraci, nedovoluje v této práci komplexní zpracování příslušné problematiky. Hlavním cílem je proto představit zkoumané téma v rámci geografického výzkumu a uvést hlavní teorie, modely a koncepty nejčastěji užívané pro studium migrace a integrace cizinců v českém prostředí. V závěru jsou pak diskutována hlavní řešená témata ve světě a v Česku a jsou nastíněny nové směry výzkumu.

2. Mezinárodní migrace a integrace jako téma interdisciplinárního výzkumu

Migrace obyvatelstva je široce podmíněný proces, který přispívá jako dílčí regionální proces k vytváření geografické organizace společnosti (Čermák 2005). Význam migrací je ovšem širší a je zkoumán mnohými obory: sociologie, ekonomie, sociální antropologie, etnologie, sociální geografie, právo, demografie, historie, psychologie, politologie i urbanismus. Z této pestré směsice oborů pak vyplývá, že je prakticky nemožné mít nějakou „všeobjímající“ či komplexní teorii migrace, jež by podchytila všechny typové a měřítkové odlišnosti procesů migrace (např. Drbohlav, Uherek 2007). Různé úhly pohledu a pojetí migračního procesu vedou zákonitě také k tomu, že závěry studia migrací mohou být rozporuplné. Drbohlav a Uherek (2007) např. zmiňují příklad odlišné aplikace „push-pull“ modelu na makro a mikroúrovni (Golledge, Stimson 1987 vs. Bogue (1977) podle de Jong, Fawcett (1981). Do hry vstupuje i doba a kontext vzniku teorií či konceptů, kdy se některé stávají zastaralými anebo neodpovídají novým migračním trendům (např. Gordon 1966 přehodnocuje dosavadní koncepty amerického kulturního pluralismu a „melting potu“). V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že většina tzv. migračních teorií představuje spíše koncepty či modely příslušného typu migrace, neboť nemají obecnou platnost – jednotlivé části nejsou logicky provázané a chybí jim explanační funkce (Drbohlav, Uherek 2007).

---

⁵ Integrace ve vztahu k imigraci je chápána jako proces, v jehož rámci se imigranti stále více včleňují do různých oblastí společenského života v majoritní společnosti a do již existujících sociálních struktur (způsob zapojení do daného socioekonomického, právního, politického a kulturního systému majoritní společnosti). Na druhou stranu v americké migrační literatuře se s pojmem integrace často nesetkáme. Někteří autoři (např. Portes, Massey, Berry, Alba, Nee, Allen, Turner) pracují především s pojmy akulturace, asimilace a adaptace, které pojem „integrace“ v různém smyslu zastupují, když je právě asimilace také spojována se složitým procesem adaptace imigrantů, kteří stále nebo jen po určité době žijí uprostřed jiné etnické skupiny (viz Chicagská škola, asimilační koncepty, asimilační strategie apod.), aniž by ve skutečnosti splynuli s majoritou. V evropské literatuře se spíše setkáváme s názvem integrační procesy (viz níže) a asimilace je pouze jeden z možných výsledků integrace. (více např. v Uherek (2011) nebo Janská (2002)).

To, že se tématu věnuje řada disciplín, s sebou přináší velkou bohatost a širší výzkumu, do kterého vstupuje řada vnějších (např. institucionální, legislativní, ekonomické, geografické) a vnitřních (etnologické, psychologické, sociální) faktorů, které se pak prostřednictvím příslušných teorií, konceptů či modelů mohou projevit v následujících třech rovinách studia mezinárodní migrace. Řazení je na základě studované fáze průběhu migrace, tj. od příchodu cizinců do cílové země po jejich integraci do nového prostředí (např. Massey 1993):

- a) *Příchod migrantů do cílové země* (jednosměrný pohyb) – studuje se celá škála aspektů ovlivňujících okolnosti a důsledky primárního příchodu migrantů do cílové země, dobrovolnost versus vynucenost migrace, apod. Při výzkumu se využívají např. klasický push-pull model, neoklasické teorie, institucionální teorie, nová ekonomie pracovního trhu, teorie kumulativních příčin, teorie světového systému a migračních sítí (Massey et al. 1993; Stark 1991; Kritiz, Zlotnik, Lim 1992), risk diverzification model (Massey 1990) či environmentální koncepty vysvětlující vztahy mezi procesy změny klimatu a migrace, resp. emigrace (např. Hugo 1996, King 2006, Black et al. 2011). O těchto teoriích více např. Drbohlav, Uherek (2007) nebo Janská (2002), neboť v předložené práci je kladen důraz na koncepty/teorie související více s integrací imigrantů.
- b) *Setrvání v cílové zemi, resp. propojení se zemí původu* (dočasný, krátkodobý, dlouhodobý pohyb) – prostor je otevřen pro studium hlavních příčin a cílů příchodu migrantů. Vzhledem k tomu, že nejčastějším důvodem jsou ekonomické motivy, jedná se např. o teorie vysvětlující nerovnoměrné zapojení migrantů na trhu práce (teorie dvojího trhu, Piore 1979), modely spjaté s etnickými komunitami, např. „ethnic enclave economy model“, „ethnic niche model“ (více např. v Brettell-Hollifield 2000) či teorie sítí v podobě zprostředkovaného etnického podnikání, např. „immigrant (ethnic) entrepreneur model“, „middleman minority model“ (Light et al. 1989, Bonacic 1973, Light 1984, Waldinger 1996). Klíčovým tématem je koncept transnacionalizace, resp. propojení migrantů se zemí původu (např. Portes Guarnizo, Landolt 1999, Glick Schiller, Basch, Syanton Blanc 1995) anebo teorie spojené s migrací a rozvojem (např. de Haas 2010).
- c) *Setrvání v cílové zemi a různé stupně integrace* (dlouhodobý a trvalý pohyb) – kromě ryze migračních teorií spjatých se samotným migračním pohybem existují další teorie a koncepty zaměřené zejména na adaptaci/integraci/asimilaci a logiku prostorového rozmístění imigrantů. Pokud se již migrant v cílové zemi nachází, nastává zdlouhavý a mnohaúrovňový proces integrace. Pro hodnocení těchto procesů lze na jedné straně využít sociálně-kulturní aspekty integrace samotných etnických skupin, např. koncept integrace (Heckmann, Schnapper 2003; Bosswick, Heckmann 2006, Esser 2003), teorie segmentované asimilace (Zhou 1999) či teorie a modely akulturačního procesu (Berry 1980, 1992; Leong, Ward 2000), kdy na úrovni jedince/skupin je možné zkoumat jednotlivé akulturační dimenze, identitu a interkulturní vztahy. Na druhou stranu lze využívat i geograficky blízké přístupy, např. teorie prostorové asimilace (Alba, Nee 1999; Massey 1985, Allen, Turner 1996 apod.) zkoumající koncentrační a dekoncentrační

efekty toků majoritního i minoritního obyvatelstva zejména ve vztahu k socioekonomické integraci (Kritz, Nogle 1994; Frey 1995; Hempstead 2007). Zatímco ale teorie prostorové asimilace zpravidla zkoumá koncentraci imigrantů v širším prostoru, na úrovni městských čtvrtí nebo „sousedství“ se výzkum zaměřuje na hodnocení segregace/koncentrace a difuze/asimilace sídelních vztahů jednotlivých etnických skupin (např. van Kempen, Özüekren 1998; Bolt, van Kempen 2010). Jedná se často o kvalitativně zaměřené studie propojující problematiku koncentrace imigrantů s rozvojem trhu práce, sociálním a kulturním kapitálem a bydlením (Bolt, Özüekren, Phillips 2012).

Vzhledem k tomu, že procesy migrace a integrace jsou hlavním tématem práce a odrážejí se i v příložených pracech autorky, soustředím se blíže na jejich objasnění⁶.

2.1 Teorie vysvětlující integrační procesy

Diskutované modely jsou podmíněné různými faktory jako je např. sociálně-ekonomický status (vzdělání, životní úroveň, výše příjmů, apod.), psychologické aspekty či etnická sounáležitost. Mezi nejvýznamnější příklady asimilačních a integračních konceptů patří modely vzniklé (a empiricky doložitelné) v USA.

Klasická asimilační teorie formulovaná příslušníky chicagské školy postulovala jako základní faktor ovlivňující míru integrace (asimilace) přistěhovalců do USA délku jejich pobytu. Postupná asimilace je v jejím pojetí nevyhnutelným procesem, kterým procházejí všechny skupiny přistěhovalců, k úplnému přizpůsobení a splynutí s většinovou společností ovšem dochází až v několikáté generaci. Tato empirická pravidelnost ovšem popisuje situaci počátku 20. století v USA, do nichž mířily imigrační vlny zejména z evropských zemí.

Koncept asimilace znají v Americe již od koloniálních dob, avšak vědecky se jím začali zabývat až představitelé Chicagské školy počátkem 20. století – Park, Thomas a další jejich žáci se zaměřili na studium první a druhé generace imigrantů v Chicagu. Na základě výsledků pozorování obou generací formulovali Park s Burgessem (1921) jednu z prvních definic asimilace, ve které mimo jiné dávají asimilaci do přímé souvislosti se sociálními procesy. Asimilace je chápána jako mnohastupňový proces, kdy jednotlivci a skupiny, které přicházejí do městského prostoru, postupně přijímají kulturu a normy zde žijících obyvatel a ponechávají si jen část původní identity. Noví imigranti město sice mění, dávají mu novou tvář, ale nakonec s ním splývají v jeden symbiotický celek vzájemného souznění (Park 1930 in Alba-Nee 1999, Uherek 1998). Významný geografický prvek do studia prostorových městských zón přinesl Burgess, který svoji analýzu obohacuje ještě o prostorovou strukturu města a prostorové vyjádření asimilace (Janská 2002). Odkaz Parka je ale spjat s tzv.

---

⁶ Pro přehledný vývoj asimilačních/integračních teorií viz např. <https://quizlet.com/33327794/immigration-assimilation-flash-cards/>

modelem „race relations cycle“ (má 4 vývojová stadia: „kontakt“ – „soutěživost“ – „přizpůsobení se“ – „asimilace“) a asimilace je brána jako nevyhnutelný výsledek soužití minorit a majority v multietnických společnostech.

I přesto, že byla Chicagská škola v průběhu celého 20. století podrobena někdy více, někdy méně tvrdé kritice (např. Stone 1985 in Alba-Nee 1999) a samotný pojem asimilace se stal spíše nepopulární, mají její myšlenky stále svůj význam, a to především v dlouhodobém časovém výhledu (Janská 2002).

První systematické vysvětlení konceptu asimilace přináší Gordon (1964) ve svém díle „Assimilation in American Life“, kde stanovil tři ideální typy asimilace: „jednostrannou“ (anglo-conformity), „vzájemnou“ (také pod názvem „melting pot“) a tzv. „kulturní pluralismus“, který vystihuje citát Carla Rümelina, prvního prezidenta německé společnosti pionýrů v Cincinnati z roku 1869: *...„nepřejeme si zde vytvořit Nové Německo, ale zároveň bychom se v Americe nechtěli ztratit“...* (Gordon 1964).

Gordon se dále věnoval důležitosti vztahu mezi etnickým rozvrstvením společnosti („ethclass“) v rámci sociálně-třídní diferenciaci, přičemž hlavní roli hrají: skupinová identita, sociální participace a kulturní chování. Postavení imigrantů charakterizované rozdílnou pozicí na trhu práce, odlišným způsobem bydlení a vzdělání pak v Evropě představili Rex s Thomlinsonem⁷ (in Heckman 2000), když vytvořili koncept „underclass“.

Další pokus o formulování ucelenější teorie etnické asimilace učinili T. Shibusani a K. Kwan v díle „Ethnic Stratification“ (in Suarez-Orozco, Suarez-Orozco, Baolian Qin-Hilliard 2005). Podstatu vzrůstající sociální vzdálenosti tvoří podle nich tzv. „barevná linie“, která způsobuje segregaci minorit a brání asimilaci. Pokud je tato vzdálenost malá, pak se u lidí objevuje pocit sounáležitosti, společné identity a zkušeností. Jestliže je ale sociální vzdálenost mezi jedinci či skupinami velká, dochází k segregaci. Motorem změn vedoucím k možné asimilaci se tak může stát sociální mobilita způsobená změnou pozice v rámci existujícího zaměstnání nebo celkovou změnou pozice na trhu práce.

Na počátku 70. let vkládají Gans a Sandberg (in Alba, Nee 1999) dynamiku do Gordonova statického pojetí asimilace v modelu „Straight-line assimilation“. Model je založen na myšlence, že nejenom čas, ale v něm především střídání generací jsou hybným motorem etnických změn, viz např. také Portes v díle „The new second generation“ (1996).

Evropskou perspektivu ke studiu asimilačních, resp. integračních procesů přináší např. Heckmann (2000), Esser (2004) nebo Bosswick a Heckmann (2006). Heckmann (2000) definuje integraci jako:

---

⁷Rex a Thomlinson (1979) analyzovali své závěry ve studii „Colonial Immigrants in British City“.

„proces, při kterém dochází k začlenění nižší části do vyššího celku za vzniku nové struktury. Zároveň také dochází ke změně původních vztahů ve struktuře“. Ve smyslu integrace cizinců pak Heckmann (2000) tuto jednoduchou definici převádí na jejich včleňování do již existujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních a jiných struktur majoritní společnosti. Imigranti se tedy mohou zapojovat do života dominantní společnosti v následujících čtyřech dimenzích: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační.

- 1) *Strukturální integrace* symbolizuje společnost, kde imigranti získají členství v klíčových institucích cílové populace (pracovní trh, vzdělávací a kvalifikační systém, bytový trh, členství v politice). V rámci strukturální integrace může být vyčleněna i integrace politická (účast ve volbách, založení etnických organizací apod.) a právní (legální povolení k dlouhodobému a trvalému pobytu);
- 2) *Kulturní integrace (akulturace)*, kdy se imigranti aktivně účastní socializačního a vzdělávacího procesu. Přijímají kulturu majoritní společnosti, ale zároveň si ponechávají i kulturu minority;
- 3) *Interaktivní – (sociální integrace)* reflektuje jednak vertikální rozmístění cizinců z hlediska vzdělání, sociálních styků, přátelství, profesní prestiže, příjmu (časová dimenze), tak i horizontální rozmístění cizinců (prostorová dimenze) představující např. umístění škol, firem;
- 4) *Identifikační integrace*, kdy dochází k začlenění se do nové společnosti s pocitem sounáležitosti a identifikace (etnická, národní a regionální identifikace).

Celkově je tedy možno integraci charakterizovat jako proces k získávání práv, pozic a potřebného sociálního statusu, přičemž dochází k přeměně „vnitřního světa“ jedince a k jeho hlubší identifikaci s majoritní majoritou. Sociální interakci imigranta s majoritní společností ovšem dochází i k oboustranné změně. Ve smyslu dimenzí integrace Heckmann (2000) rovněž uvádí různé teorie, koncepty i přístupy, které s integračním procesem do značné míry souvisejí. Rozděluje je podle toho, zda vycházejí ze způsobů chování a myšlení ve směru majority k minority a naopak (více např. Janská 2002).

Geografické pojetí vkládají do studia adaptace minorit představitelé teorií prostorové asimilace (Massey 1985; Allen, Turner 1996, Alba, Nee 1999). Hlavní myšlenka těchto teorií (např. teorie „etnické sídelní segregace“) vychází z již zmiňované Chicagské školy a opírá se o stěžejní Parkovu tezi, že prostorové vztahy odrážejí sociální vztahy ve společnosti. Sociální a sídelní diferenciace je přitom závislá na ekonomické úrovni společnosti, a to zejména na socioekonomickém statusu, ale i na rodinné struktuře a etnickém původu. Prostorová asimilace vyjadřuje proces vystěhovávání imigrantů, popř. menšin z etnických enkláv či míst prvního bydliště do čtvrtí/měst, kde převládá majoritní obyvatelstvo (Massey 1985). Imigranty k tomu vede v souladu s ekologickým modelem etnické sukcese (posloupnosti) zlepšení jejich socioekonomické situace a lepší jazykové znalosti hostující země, čímž u nich na jedné straně může dojít k separaci od své původní etnické skupiny a na straně druhé k akulturaci, resp. přiblížení se životu majority (Alba, Nee 1999).

Sociogeografická/prostorová integrace se také zaměřuje na koncentrační a dekoncentrační efekty migračních toků majoritního i minoritního obyvatelstva na vyšších sídelních úrovních. Massey k tomu přidává prvky ovlivňující etnickou segregaci (také např. Berry 1992). Pomocí pojmů koncentrace a disperze⁸ pak specifikuje dva geografické procesy, které etnickou segregaci ovlivňují, tzv. sídelní posloupnost a prostorovou asimilaci. Sídelní posloupnost vyjadřuje proces změn v městských čtvrtích, kde noví imigranti zaujímají pozice těch dříve příchozích. To probíhá za předpokladů, že enklávy a příslušné cílové čtvrti jsou umístěny v centrech měst, kde je patrný velký vliv sociálních sítí imigrantů a institucionalizace jejich struktur. Pravděpodobnost, že dojde k sídelní posloupnosti, je funkcí sociální vzdálenosti mezi dvěma konkurujícími si skupinami a fyzickou vzdáleností mezi příslušnou čtvrtí a danou etnickou enklávou. Prostorová asimilace je přímou funkcí akulturace a socioekonomické mobility, když imigranti zde žijí zpočátku pospolu, koncentrovaně, aby byl zachován úzký kontakt kvůli možnosti vzájemné podpory, zejména ekonomické, sociální a psychické. Obvykle se tyto etnické enklávy vytvářely v chudinských čtvrtích velkoměst. Časem úspěšní jedinci opouštějí svou etnickou skupinu a dochází tím k postupné disperzi minority, desegregaci a postupné asimilaci. Z toho pak vyplývá, že „sídelní prostorové rozptýlení“ je důležitým geografickým projevem kulturní a ekonomické asimilace, resp. integrace (Allen-Turner 1996). Poslední fáze, tzv. sociální asimilace, nastává až v oblastech města s nízkou koncentrací migrantů, kdy imigrantská rodina, zejména díky úzkým sociálním vztahům s okolním světem, postupně splývá s majoritou⁹.

Tato teorie je velmi často využívána v hodnocení prostorové integrace migrantů v souvislosti s jejich sekundárními migračními pohyby (vnitřní migrací). Navazuje na ní celá řada konceptů a modelů vyjadřujících koncentrační nebo difuzní pohyby, segregaci apod. Ve výzkum migrantů v českém prostředí jsme ji využili společně s teorií segmentované asimilace, která nabízí další varianty začlenění do majoritní společnosti a nejen možnost, že všichni imigranti se s rostoucí socioekonomickou mobilitou budou stěhovat do regionů/měst s vyšší koncentrací domácího obyvatelstva (jak říká klasická asimilační teorie) (Janská, Čermák, Wright 2014, Čermák, Janská 2011, Janská, Bernard 2015 apod.).

---

⁸ Koncentrace etnických skupin je svázána s prostorovou diferenciací městské ekonomiky a dále je podmíněna povahou samotných imigrantů. Disperze je řízena socioekonomickou mobilitou a akulturací imigrantů, a to v závislosti na nerovnoměrném rozmístění zdrojů a příležitostí v prostoru.

⁹ Pokud bychom chtěli měřit, jak dalece jsou etnické skupiny asimilovány/integrované do majoritní společnosti, je možné použít tzv. segregační indexy (více Bauböck, Heller, Zolber 1998), pomocí kterých lze porovnat proporcionální rozložení vertikálních a horizontálních míst/pozic příslušné etnické skupiny a majoritní společnosti nebo případně vzájemné rozložení mezi jednotlivými etnickými skupinami navzájem.

2.2 Integrační modely/koncepty založené na socioekonomických, psychologických a kulturních aspektech

Vztah mezi koncentrací etnických skupin imigrantů, jejich identitou a chováním v rámci daného území je předmětem dlouhodobého studia v USA. Existuje řada modelů, ve své podstatě vycházejících z asimilačních teorií, které vysvětlují rozmístění etnických skupin (současných a dřívějších imigrantů) ze sociálního a geografického hlediska.

Geografický, sociální a ekonomický aspekt

Asimilační model vychází z Chicagské školy a z Gordonovy asimilační teorie (viz výše). Principem modelu je předpoklad (tvrzení), že sídelní mobilita je výsledkem akulturace a sociální mobility jednotlivců. Součástí modelu je vyjádření úzkého vztahu mezi místem bydliště a pracovištěm, kdy v průběhu času se tento vztah mění (V 19. století a na počátku 20. století se obě místa téměř shodovala, s vývojem dopravy, ekonomické a kulturní asimilace ale začala blízkost bydlení a pracoviště ztrácet na důležitosti).

Vedle asimilačního modelu se v souladu s Gordonem (1964) a jeho třetím typem asimilace (kulturní pluralismus) objevil *model pluralistický*. Na místo splynutí do jedné sociokulturní společnosti se prosazuje vize samostatně působících etnických skupin, které se podílejí společně na organizaci společnosti, ekonomiky a státu, přičemž si zachovávají vlastní kulturní identitu. Cílová země také podporuje jejich kulturní a etnickou specifickou. Z geografického hlediska pluralismus vede k nižší mobilitě obyvatelstva a k možné výraznější sídelní segregaci komunit. Tento vývoj ovlivnil především multikulturní migrační a integrační politiku, která je založená na principech tohoto modelu. Její vliv začal slábnout od konce 90. let, zejména v zemích západní Evropy (v Nizozemsku, Velké Británii a v poslední době i ve Švédsku) v souvislosti s rostoucími problémy integrace druhé a třetí generace migrantů (více Joppke 2007).

Vzhledem ke změně složení migračních toků dochází i ke změnám v geografické a sociální mobilitě jednotlivců, ale i celých skupin. Nová situace již nemohla být uspokojivě vysvětlena pomocí dvou, výše uvedených modelů (asimilační a pluralitní) a tudíž se v USA objevil nový koncept tzv. „*heterolokalismu*“ (Zelinski, Lee 1998). Ten znamená, že etnická komunita může vznikat a následně existovat i bez významného „sídelního seskupování“ (na rozdíl od asimilačního konceptu) členů určitých skupin, a to i v méně urbanizovaných prostorech. Další model „*ethnoburb*“ (Wei Li 1998a, 1998b) naopak popisuje koexistenci etnik na jednom místě. Oba modely však nebyly v českém prostředí příliš využity vzhledem k tomu, že dosud nedošlo k masivní změně a složení migračních proudů.

Naopak velmi často je v našem prostředí a výzkumu využívána teorie segmentované asimilace („*segmented assimilation*“) (např. Drbohlav, Dzúrová, Černík 2007; Janská 2006, 2007, Bernard, Mikešová, 2014; Janská, Bernard 2015). I když podstata vzniku je dávana do souvislosti se změnou

migračních proudů v USA (podobně jako i dva výše zmíněné modely), její aplikace mimo americké prostředí je daleko širší. Významný podíl na integračním procesu dnes mají sociokulturní a strukturální faktory. Předpokládá se, že výsledky tohoto procesu mohou být odlišné v závislosti na zdrojích, kterými disponuje rodina či komunita a také na třech vnějších faktorech, tj. barvě pleti (rasové znaky), geografické poloze a změně ve struktuře pracovního trhu (Portes-Rumbout 1996). Teorie připouští skutečnost, že dnešní imigranti jsou pohlcováni rozdílnými částmi (typy) společnosti, počínaje bohatou střední třídou bydlící na předměstí (v souladu s klasickým modelem asimilace) a konče chudými čtvrtěmi, popř. ghety v centru měst. Výsledkem celého procesu může být vylepšení společenského postavení, ale i opak, jeho výrazné zhoršení. Třetí možnost vývoje (Zhou 1997) je po cestě úspěšné „skupinové“ sociální a ekonomické, nikoliv však geografické, mobility jednoho etnika (viz např. situace čínské nebo židovské komunity v oblasti Los Angeles). Z toho následně vyplývá, že asimilační, resp. integrační proces různých skupin imigrantů je odlišný.

Psychologicko-kulturní aspekt

Součástí studia integračních procesů je výzkum identity, akulturace a mezikulturních vztahů. V důsledku migrace procházejí jednotliví migranti či celé skupiny řadou změn vyvolávajících u některých psychologické či sociální problémy. Do hry zde vstupuje význam kulturních hodnot imigrantů, a to nejen vzhledem k jejich trvalosti, ale také vzhledem k rozdílům vytvářejícím možné mezikulturní konflikty (Ward a kol. 2001). Čím větší totiž je vzdálenost mezi kulturami, tím problematičtější je i akulturace (Berry 2002). Pro vzájemné srovnání kultur vytvořil např. Hofstede a Hofstede (2007) pět dimenzí, podle kterých je možné charakterizovat chování jednotlivců v různých národních kulturách (pomáhá určit kulturní rozdíly a kulturní vzdálenost ve společnosti). Akulturace je proces, při kterém se jedinec nebo skupina adaptuje na jiné kulturní prostředí. Je to současně kulturní změna, která je výsledkem dlouhodobého a přímého kontaktu mezi dvěma rozdílnými kulturními skupinami, od 60. let 20. století pak spíše mezi jednotlivci (např. Berry 1997). Podle Chirkova (2009) je akulturace daleko komplexnější proces, který je otevřený, trvalý a který je ovlivněn mnoha proměnlivými faktory tak, že nelze předem odhadovat, jak bude probíhat a jaký bude její výsledek.

Jedním z hlavních faktorů ovlivňujících akulturaci je také etnická identita, která imigrantům dává důležitý pocit, že někam patří a pomáhá tak překonávat akulturační stres. Některé výzkumy ale prokazují, že naopak přílišná vazba na vlastní etnikum v hostitelské zemi a strach jej opustit, může stres naopak výrazně zvyšovat (Berry 2002). Pro adaptaci na nové kulturní prostředí je zcela zásadní, zda se jedinec rozhodne uchovat svoji identitu nebo přijme jinou (Berry 2002; Gärtner 2011a, Průcha 2004), přičemž právě změna identity je jedním z nejvýznamnějších změn během akulturace (Ward a kol. 2001). Zkoumání etnické identity je jedním se stěžejních témat v rámci studia integračních procesů ve světě i Česku (Koropecová, Janská 2016 nebo Svobodová, Janská 2016).

Proces akulturace hraje významnou roli nejen v rámci odlišných etnických skupin, ale i v mezigeneračních konfliktech, kdy se například i v některých případech původního skupinového vědomí pocit sounáležitosti přistěhovalého etnika postupně ztrácí. (Portes-Rumbaut 1996, Zhou in Hirschman et al. 1999, Crul, Vermoulen 2003). Zde hraje důležitou roli vzdělání, životní úroveň rodičů a etnická pouta. Kombinací těchto faktorů vzniká generační shoda anebo neshoda. *Generační shoda* znamená, že si obě generace udržují svou původní kulturu anebo se obě akulturují. Druhou možností je *generační neshoda*, kdy si rodiče udržují svou původní kulturu a jejich děti se akulturují, popř. asimilují anebo rodiče i děti se vyčlení z etnické skupiny, přičemž rodiče se neučí jazyk ani kulturu přijímací společnosti. Třetí možností je, že rodiče (někdy i celá etnická skupina) podporují selektivní asimilaci pro druhou generaci (Portes-Zhou 1993 in Portes 1999). Generační konflikty a další varianty vztahů mezi dvěma generacemi – rodiči a jejich dětmi – byly v Česku zkoumány na příkladu dětí Vietnamců (Svobodová, Janská, 2016, Janská, Průšvicová, Čermák 2011).

Zatímco někteří jedinci se v novém prostředí adaptují velmi dobře, u jiných probíhá adaptace hůře. Psychologická (individuální) akulturace se týká změn, které nastanou v případě kontaktu jedince s jinou kulturou, kdy dochází ke změně hodnot, identity a postojů. Je možné rozlišit dva hlavní druhy změn a to přijímání nových vzorců chování a zbavování se původních (Berry 2002; Gärtner 2011a). Právě *psychologickými aspekty* migrace se zabýval např. Berry (1992), který vychází z předpokladu, že asimilace nemusí být jediným výsledkem akulturačního procesu. Změny, kterými prochází jedinec v rámci akulturující se skupiny, jsou nazývány psychologická akulturace. Berry (1992) dále charakterizuje tzv. *akulturační strategii*, tj. čtyři možnosti, jakých může imigrant dosáhnout v průběhu akulturace. Schéma 1 názorně přibližuje různé kombinace odpovědí, založených na předpokladu, zda jedinec chce či nechce si udržet svá specifika a zda chce či nechce spolupracovat se zástupci jiných skupin. Výsledkem jsou následující varianty: 1) *Asimilace* je absorpce minoritní skupiny do dominantní, majoritní společnosti nebo sloučení více skupin a zformování „kvalitativně“ nové společnosti (tzv. „melting pot“ koncept). 2) *Integrace* znamená, že si etnická skupina udrží určitou kulturní identitu a současně se začlení do skupiny dominantní, se kterou významně spolupracuje. 3) U *segregace/separace* nejsou podstatné vztahy mezi dominantní společností a minoritou, minorita si žije víceméně svým vlastním životem v izolaci, udržuje si svou etnickou identitu a tradice. (Vyčlenění z majoritní společnosti způsobené samotnou minoritou se obvykle nazývá separace, naopak oddělení vyvolané tlakem majority se nazývá segregace – Berry 1992). 4) *Marginalizace* (izolovanost i nezachování si své identity) je charakterizována „vzepřením se“ majoritní společnosti, objevují se pocity odcizení, ztráta vlastní identity a akulturační stres. Dochází k nedostatku „psychologických kontaktů“ s původní i novou společností¹⁰.

¹⁰ S postupem času se vytvářejí další modely, které ten původní (Berryho) nějak obohacují (např. Ward 2008). Navas et al (2007) v *Relative Acculturation Extended* modelu např. rozlišují mezi skutečnými a ideálními plány procesu akulturace. Model navíc rozlišuje sedm sfér/domén akulturace (politická, pracovní,

Schéma 1: Čtyři akulturační strategie

		Je důležité si zachovat kulturní identitu?	
		ANO	NE
Je důležité udržovat vztahy s ostatními skupinami?	ANO	integrace	asimilace
	NE	separace	marginalizace

Zdroj: Berry 1992

V procesu akulturace hraje významnou roli již výše zmíněný akulturační stres, nebo-li psychologický a fyziologický stav organismu, který znesnadňuje adaptaci. Zatímco v průběhu akulturace dochází u některých jedinců k pozitivním změnám, u jiných se projevují negativní dopady. Ty mohou být způsobené např. změnou zdravotního stavu, problémy vzniklémi v každodenním životě (v rodině, v práci, ve škole) a ztrátou identity. V souvislosti s akulturačními strategiemi Berry (1992) argumentuje, že zatímco integrace je pro jedince nejméně „bolestná“, marginalizace je spojená s největším stresem. Nepřímo tak vlastně Berry obhajuje model občasně integrace, který je v současné době odpovědí na neúspěšné multikulturní, asimilační a vylučovací (diskriminační) soužití majority s minoritou.

3. Specifika imigračních procesů v Česku

Relativně novým fenoménem v Česku je nárůst počtu zahraničních migrantů, který se zde projevil po delším období etnické homogenizace. Vedle sociálních, ekonomických, politických a dalších dopadů tento nový jev přináší i aspekty geografické, tzn. že rozmístění a migrační mobilita cizinců se stávají nedílnou součástí sociálně geografické diferenciaci Česka (Čermák, Janská 2011). Sledování zahraniční a na ní navazující vnitrostátní (sekundární) migrace cizinců a domácího obyvatelstva bylo v Česku poměrně opomíjené téma. Spolu s dalšími spoluautory (Novotný, Janská, Čermáková 2007, Čermák, Janská 2011, Janská, Bernard 2015, Janská, Čermák, Wright 2014) byl tento výzkum etablován a je i nadále rozpracováván ve spojitosti s analýzami dalších témat jako jsou např. vývoj na regionálním trhu práce, demografické změny apod.

Česko patřilo až do počátku 90. let 20. století k vystěhovaleckým zemím. Nejvýznamnější změny v etnickém složení a prostorovém rozmístění obyvatelstva se projeví v důsledku poválečného odsunu cca 2,8 milionů Němců (1945–1947), kdy jejich místo zaujalo dosídlováním pohraničních oblastí obyvatelstvo především z vnitrozemí Česka a ze Slovenska (např. Romové), menší část tvořili také reemigranti z území bývalého Sovětského svazu nebo z Rumunska (Drbohlav a kol. 2010).

---

ekonomická, sociální, rodinná, náboženská a ideová), ve kterých osoby (imigranti a domácí obyvatelé) přebírají a preferují odlišné akulturační strategie a přístupy. Bhatia a Ram (2009) zase zpochybňují univerzální psychologický proces, kterým si procházejí všichni imigranti při akulturaci a adaptaci a upozorňují na roli rasy, transnacionalizace a diaspor v akulturačním procesu.

S nástupem komunistického režimu v roce 1948 byla výrazně utlumena legální zahraniční migrace, zároveň ale došlo k nárůstu politicky motivované nelegální emigrace. Odhaduje se, že v letech 1948 až 1989 z území Česka odešlo až půl milionu obyvatel (Srb 2004). Jedním z důsledků těchto událostí a setrvávající migrační uzavřenosti státu byl nedostatek příležitostí kontaktů s cizinci a zkušeností s mnohonárodnostním, resp. multikulturním prostředím (Čermák, Janská 2011).

Změna přišla po roce 1989 v souvislosti se změnou politického a ekonomického režimu, kdy se Česko stalo během několika let ze země vystěhovalecké zemí tranzitní a v současné době zemí přistěhovaleckou. Česko je přitom jedním z mála států střední a východní Evropy, který má pozitivní migrační saldo (Drbohlav a kol. 2010). I přesto, že cizinci/migranti tvoří „pouhé“ 4,5 % celkové populace země (ČSÚ 2016), lze pozorovat jejich každoroční absolutní i relativní růst (s výjimkou určitého kolísání v době ekonomických recesí). Mezi nejpočetnější komunity patří imigranti z Ukrajiny, Vietnamu, Slovenska a Ruska, kteří společně tvoří 74 % všech cizinců (k 31. 3. 2016, ČSÚ 2016). Jinak nahlíženo, téměř polovina cizinců v Česku pochází ze zemí mimo EU (Ukrajinci, Rusové a Vietnamci) a čtvrtina ze sousedních zemí (Slovensko a Německo).

Přítomnost migrantů se projevuje i v hlavních společenských sférách: zejména v ekonomicko-sociálních, demografických i kulturních. Trend stárnutí populace v zemích EU a obdobně i Česka bude pokračovat i nadále (např. Bijak et al. 2005, Carone 2005) a jeho případné zmírnění je do značné míry věcí “formování vhodné regulační politiky”. Role imigrantů je především perspektivně důležitá v souvislosti s procesem stárnutí obyvatelstva a s tím spojených problémů nedostatku pracovních sil. V dlouhodobé populační prognóze do roku 2070 (Bartoňová, Burcin a kol. 2010) by však mohla populace Česka vzrůst na 11,1 milionu obyvatel (střední varianta), a to právě díky migračním přírůstkům. Z hlediska věkových skupin by měla růst pouze věková skupina 65 a více let. Demografické parametry imigrantů odpovídají víceméně základním pravidelnostem zahraničních migrací, kdy migrují mladší muži v produktivně aktivním věku a tudíž je možné úbytek obyvatel v ekonomicky aktivní skupině „dorovnávat“. Podíl mužů mezi cizinci v Česku byl např. v letech 2003–2008 okolo 60 %. Také věková struktura cizinců odpovídá charakteru ekonomicky podmíněné migrace. Přes polovinu osob je soustředěno do věkové skupiny 20 až 39 let, zastoupení dětí do 15 let a osob starších 60 let je nízké (Drbohlav a kol. 2010). Zdá se, že imigranti by mohli částečně výše zmíněné stárnutí zpomalit (viz koncept replacement migration), ale nikoliv vyřešit (např. Janská, Drbohlav 2008).

Tradičně nejprůhlednějšími cílovými místy cizinců jsou především velká města. Zcela dominantní postavení má hlavní město Praha a Střední Čechy (50% všech legálně přítomných cizinců v Česku k 31.12.2015 – Cizinci v Česku 2016), dále pak Ostrava a Brno. Velkým magnetem pro některé cizince jsou též atraktivní lázeňská centra a města s areály velkých, především zahraničních ekonomických investic (např. Plzeň, Mladá Boleslav či Pardubice). Cizinci však též směřují do některých příhraničních regionů (např. okresy Karlovy Vary, Cheb, Tachov, Teplice), a to jak do

jejich center, tak i do venkovských pohraničních oblastí (Železná Ruda, Boží Dar apod. (Uherek 2003). Z hlediska podílu cizinců na obyvatelstvu Česka se zřetelně rýsuje západovýchodní gradient, resp. rozdíl mezi západní a východní částí republiky, kdy se podíly cizinců snižují směrem k východu. V Čechách jsou pak pro cizince viditelně atraktivnější okresy ležící v severní části území (Novotný, Janská, Čermáková 2007, Čermák, Janská 2011).

Demografické aspekty i sídelní diferenciaci spolu se stupněm integrace hrají důležitou roli v uplatnění migrantů/cizinců na trhu práce. V Česku dochází ke stálému poklesu počtu zaměstnaných v primárním a sekundárním sektoru, a to i ve výhledu do roku 2020 (Lepič, Kaucký, 2012). Na druhou stranu rostoucím odvětvím jsou pro majoritní populaci atraktivní „činnosti v oblasti nemovitostí a pronájmu, výzkumu a vývoje“, dále ve školství, zdravotnictví a sociální péči. Logicky tak dochází k hledání levnějších pracovních sil a zároveň k nutnosti zaplnit volná místa zejména v priméru a sekundéru. Kladné migrační saldo a neustálý nárůst migrantů této situaci odpovídá. Důvodem velkého zájmu o zahraniční pracovní sílu je mimo jiné např. redukovat náklady zaměstnavatelů, ale i nízká ochota Čechů stěhovat se za prací (Janská, Drbohlav 2008). Z hlediska uplatnění se na trhu práce jsou v Česku v podstatě dvě hlavní skupiny migrantů – jednak to jsou přistěhovalci z EU a zámoří, kteří obsazují víceméně vysoce kvalifikovaná místa, a pak je to skupina představující klasické pracovní migranty obsazující nižší pozice na trhu práce (viz teorie dvojího trhu, Massey a kol. 1993). Tato situace je typická hlavně pro migranty z bývalého Sovětského svazu (např. Drbohlav, Janská 2004). Do první skupiny patří vysoce vzdělaní lidé, kteří jsou často v Česku se svými rodinami jen na omezenou dobu kontraktu (vysocí manažeři apod.), druhým typem jsou často mladí muži (někdy s vyšším vzděláním, které ve své profesi nemohou ani uplatnit), kteří nechali rodinu ve své zemi původu. V poslední době se v souladu se světovými trendy i v Česku projevuje vliv „genderového“ vyrovnávání, kdy v rámci pracovní migrace přibývá žen, ať již svobodných, rozvedených či vdov (např. Janská, Pauknerová, Koropečká v tisku anebo Janská 2015). Imigranti tak tvoří etnicky pestrou mozaiku na trhu práce, kdy pro každou skupinu jsou charakteristické specifické aktivity. Podrobnější studii o cizincích na trhu práce v Ústeckém kraji publikoval např. tým Tollarové (2006), integraci cizinců na českém trhu práce se zabývala Horáková (2001) či Vavrečková, Baštýř (2011).

Obecně jsou u nás tři skupiny pracovních migrantů: zaměstnanci, držitelé živnostenských oprávnění a neregulární migranti (více v publikaci Drbohlav ed. 2008, Drbohlav, Janská 2008). Aktuální počty cizinců na trhu práce jsou zveřejňovány v publikaci Cizinci v Česku (vydává ČSÚ). Vzhledem ke změně informačních systémů na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR v průběhu let 2012–2014 jsou k dispozici pouze kvalifikované odhady celkového počtu zaměstnaných cizinců (na konci roku 2014 bylo evidováno na pobočkách úřadů práce celkem 260 999 cizinců, kteří potřebují povolení k zaměstnání, zaměstnaneckou kartu nebo tzv. modrou kartu). Oprávnění podnikat mělo na konci téhož roku 83 569 osob, přičemž počet nelegálních pracovních migrantů lze jen těžko odhadnout (viz např. Drbohlav ed. 2008). Z kontrolní činnosti Státního úřadu inspekce práce lze dohledat pouze

odhalené, neregulérně pracující osoby, přičemž se jedná řádově o stovky zadržených, nejvíce z Ukrajiny (Cizinci v Česku 2016).

4. Geografické hodnocení imigrace v Česku: reflexe v pracích autorky

V posledních desetiletích je stále více kladen důraz na hodnocení vlivu migrace/mobility lidí, zboží, kapitálu a informací na každodenní život obyvatel (Cresswell, Merriman 2011). Dokladem rostoucího zájmu o oblast migrace je i snaha o vytváření nových konceptů ve studiu mezinárodní migrace a integrace, jako např. transnacionalizace (Glick Schiller, Basch, Syanton Blanc 1995; Rouse 1991, Faist 2000), diaspory, psychologické akulturační modelování (např. Berry 1980) nebo dokonce pokus o vytvoření tzv. „super-diversity theory“ (Crul 2016). V případě mobility se v nejnovějším teoretickém článku Coulter, van Ham a Findlay (2016) pokoušejí o přehodnocení residenční mobility, když se snaží lépe vystihnout dnešní podobu tohoto složitého a komplexního procesu. Celková prostorová mobilita obyvatelstva roste s rozvojem urbanizace, je však ovlivňována celou řadou dalších faktorů, včetně dopravní infrastruktury.

Principy a mechanismy vývoje hierarchických uspořádání se promítají i do studia migrace a integrace. Ať již zkoumáme migraci a integraci na makro- či na mikroúrovni, zdá se, že nejideálnější strategií udržitelného rozvoje obyvatelstva a společnosti je prohlubování kooperace (tj. především společenské a územní dělby práce) a odpovídající integrace v širokém slova smyslu (viz např. teorie prostorové asimilace (Massey 1985, Allen, Turner 1996). Složitost těchto procesů i jejich dílčí součásti „migrace“ si vynucuje rozsáhlé studium přesahující pochopitelně možnosti této práce.

Tematicky se proto zaměřím pouze na vybrané aspekty doprovázející mezinárodní migraci a navazující integraci imigrantů do společnosti. Jednotlivým prvkem je přitom linie začínající příchodem imigrantů do Česka (ovlivněným danou imigrační politikou) a jejich začleněním na trh práce, přes vnitřní migraci spojenou s prostorovým rozmístěním imigrantů v rámci sídelní struktury až po jejich socio-kulturní integraci do majoritní společnosti.

Vybrané články jsou tak tematicky zařazené do tří skupin: „Imigrace do Česka s důrazem na pracovní migraci a integraci na trhu práce“; „Imigranti a jejich role ve vývoji systému osídlení Česka“ a „Integrace první a druhé generace imigrantů v Česku“.

4.1 Imigrace do Česka s důrazem na pracovní migraci a integraci na trhu práce

Migrační atraktivita Česka je v porovnání s dalšími zeměmi bývalého Sovětského bloku v rámci nových členských zemí EU značně výjimečná. Dokládají to jak nejvyšší absolutní počty cizinců, kdy

v porovnání se Slovenskem¹¹ (84 787 v r. 2015), Maďarskem (145 968) v r. 2015) a Polskem (193 743 v r. 2015) patří k migračně nejatraktivnějším zemím (464 670 v r. 2015), tak i relativní výše migračního salda a podíl cizinců na populaci cílové země (Eröss, Karácsonyi ed. 2014; Drbohlav, Jaroszevicz 2016).

Nejvýznamnějším faktorem imigrace do Česka je přitom ekonomická podmíněnost, a to z hlediska počtu i typu migrantů. Mezi tyto faktory patří např. nesoulad mezi nabídkou a poptávkou pracovní síly na trhu práce, vysoká cena práce, nízká motivace domácí populace pracovat v určitých profesích, nízká prostorová mobilita a flexibilita pracovní síly stejně jako všeobecná tolerance neoprávněných ekonomických aktivit ve veřejnosti.

Do této tematické skupiny byly zařazeny články „*Permanent or Circular Migration? Policy Choices to Address Demographic Decline and Labour Shortages*“ (Janská, Drbohlav 2008); „*Transnational Behaviour of Ukrainian Remitting Migrants*“ (Janská, Pauknerová, Koropečká přijato do tisku); „*Current Ukrainian and Russian Migration to the Czech Republic: Mutual Similarities and Differences*“ (Drbohlav, Janská 2004); „*Illegal Economic and Transit Migration in the Czech Republic (Intensive Study of Individual Migrants' Behaviour)*“ (Drbohlav, Janská 2009).

Byť se v současné době zdá, že nejvíce diskutovanou tematikou v Evropě jsou uprchlíci a azylový režim Evropské unie, je jasné, že nejvýznamnějším typem je právě pracovní migrace. Ekonomické, demografické a bezpečnostní zájmy jednotlivých zemí se promítají do jejich migračních a integračních politik, které pracovní migraci regulují a ovlivňují. Mezinárodní srovnání vybraných zemí a sledování jejich nejlepších praktik na poli ekonomické migrace je přiblíženo v knize od Hönekopp, Mattila (2008), jejíž součástí je i předkládaná kapitola Janská, Drbohlav (2008). Výzkum reaguje na tehdejší nedostatky pracovních sil na trhu práce spojené zejména se stárnutím populací. Analýza situace na pracovním trhu je založena jak na rešeršní analýze, tak na kvalitativním výzkumu prováděném formou rozhovorů s pěti představiteli nejvýznamnějších českých politických stran. Na jedné straně se ukázalo, že téma migrace bylo v té době pouze okrajovým tématem všech politických stran, na straně druhé mělo Česko jako jediné ze zemí postsovětského bloku aktivní program výběru kvalifikovaných pracovních sil¹². Na základě získaných poznatků byla v závěru formulována možná doporučení ke zlepšení řízení ekonomické migrace v Česku.

---

¹¹ Slovenský statistický úrad – Populace na Slovensku k 30.9. 2015 (<http://www.sustr.sk:80/wps/portal?url=wcmm:path:/Obsah-SK/informativne-spravy/vsetky/6700d047-5977-4e38-8e5c-d7d5b94c66b1>); Maďarský centrální statistický úřad (<http://www.iom.hu/migration-issues-hungary>); Polish Office of Foreigners (Drbohlav, Jaroszevicz 2016); Český statistický úřad k 1.12.2015 (https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr).

¹² Ekonomická potřeba levné pracovní síly odstartovala celkem dva proimigrační projekty – v roce 2009 projekt „zelených karet“ (které v r. 2014 přešly na zaměstnanecké karty) a program „Výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků“ (v pilotní fázi od roku 2003, konec programu v r. 2010). V roce 2011 pak začaly být vydávány v souladu s nařízením EU “modré karty” pro vysoce kvalifikované migranty ze třetích zemí.

Vývoj naší legislativy a samotné migrační a integrační politiky od počátku 90. let směřoval od liberálního k restriktivnímu přístupu (zejména v souvislosti s naším vstupem do EU a v reakcích na ekonomickou krizi v obdobích let 1997/1998 a 2007/2008–2014, která se odrazila nárůstem nezaměstnanosti a zmenšením příležitostí pro uplatnění migrantů na českém trhu práce). V současné době se zdá, že spolu s oživením ekonomiky je žádoucí i další nová zahraniční pracovní síla, zejména ve strojírenství a stavebnictví, jako tomu bylo v období ekonomického růstu v letech 2004–2007.

Významný segment zaplňující trh práce také zauímají neoprávněně operující migranti - jejich počet lze ale velmi obtížně odhadnout (viz více v Drbohlav ed. 2008, Drbohlav, Janská 2008 anebo Drbohlav, Janská 2009). Smyslem výzkumů je tedy využívat různá výběrová šetření s využitím kvantitativních i kvalitativních metod k přiblížení dané situace. Jedním z výsledků našeho výzkumu na poli nelegální/neregulární migrace je charakteristika podmíněností nelegálních příchodů migrantů do Česka, jejich neoprávněných ekonomických aktivit a procesů obchodování s lidmi. Analýza je založena na datech z let 2005 a 2006, získaných ze semistrukturovaných interview s 63 nelegálními nebo ekonomicky neoprávněně operujícími migranty v Česku, příšlymi jak z bývalých post-sovětských zemí, tak z typických rozvojových zemí Asie a Afriky. Článek je důležitým metodologickým a metodickým příspěvkem, který jednak poukazuje na důležitost užití kvalitativních metod, ale stejně tak poukazuje na jedinečnost prostředí, kde byl výzkum uskutečněn a sice v prostředí detenčních center, kde většina z respondentů v době daného výzkumu pobývala. Hlavním výsledkem výzkumu je typologie daných migrantů a jejich popis – a) cílená primárně ekonomická migrace „s klientem“, b) cílená primárně ekonomická migrace „bez klienta“, c) cílená primárně ekonomická migrace z počátku „s“ a poté „bez klienta“, d) tranzitní migrace. Potvrdila se nám skutečnost, že situace daných zkoumaných migrantů v Česku není výjimečná, ale v mnohých rysech se podobá situaci z mnoha jiných vyspělých imigračních zemí (např. doplnění ekonomické podmíněnosti o další důležité faktory, „boj s klientským systémem“, různorodá exploatace migrantů, jejich velmi omezené životní náklady, rozpad jejich rodinného života, resp. obecně sociálních vazeb atd.).

Z hlediska početního zastoupení legálně i nelegálně přítomných imigrantů podle zemí původu dominují v Česku vedle Slováků Ukrajinci. Vzhledem k tomu, že postavení Slováků na trhu práce v Česku bylo dáno specifickými právními úpravami po rozdělení Československa v roce 1993 a vzhledem k podobným sociálně-ekonomickým charakteristikám jaké mají i občané Česka, se cíl většiny výzkumů orientuje především na Ukrajince, Vietnamce nebo Rusy (např. Drbohlav, Janská 2004, Janská, Hönigová, Hassman 2014, Janská 2015, Drbohlav, Janská, Čermák 2015, Drbohlav, Janská 2008, Drbohlav, Janská 2009). Následující dva příspěvky se tedy věnují podrobněji zejména dvěma skupinám cizinců, a sice Ukrajincům a Rusům.

Jeden z prvních systematických výzkumů ukrajinské a ruské komunity v Česku vůbec je prezentován v kapitole Drbohlav, Janská (2008) z knihy Ruspini, Górný ed. (2008.). Cílem bylo podchytit dopad obou komunit na ekonomické prostředí v Česku, integraci do majoritní společnosti a transnacionalizační

povahu chování obou skupin migrantů. Využité byly kvantitativně-kvalitativní metody, kdy bylo získáno 100 dotazníků od Ukrajinců a 70 od Rusů. Výzkum byl ještě doplněn o hloubkové rozhovory (20 s Rusy a 20 s Ukrajinci) s představiteli obou komunit. Výsledkem výzkumu bylo nalezení vzájemných shod a odlišností v chování obou skupin cizinců stejně tak i charakter jejich migračního procesu, který byl v té době z hlediska „S“ křivky ještě v případě Česka v počáteční fázi. Zatímco u Rusů převažoval dlouhodobý a trvalý pobyt odpovídající i jejich podnikatelským aktivitám, u Ukrajinců se jednalo zejména o převažující cirkulační charakter migrace, související s agenturním či klientským systémem najímání na stavby apod. Z hlediska vzdělanostního a sociálního statusu se Rusové integrovali do střední třídy, ačkoliv se v dalších stupních integrace spíše segregovali od majoritní populace.

Občané Ukrajiny reprezentují spíše krátkodobě orientovaný typ migrace se soustředěním se na méně kvalifikované profese. Jejich transnacionální chování a životy byly např. zkoumány v Janská (2015), Janská, Pauknerová, Koropecká (přijaté do tisku) a Drbohlav, Janská (2004).

Cílem tohoto příspěvku bylo popsat alternativní trajektorie transnacionálních procesů na příkladu Ukrajinců pracujících v Česku a uvést je do evropského a světového kontextu. Na příkladu padesáti rozhovorů uskutečněných v Česku (remitující migranti) a na Ukrajině (přímo v rodinách remitujících migrantů) v letech 2010 a 2011 byla vytvořena typologie transnacionálního chování remitujících Ukrajinských migrantů. Definovali jsme v podstatě dvě skupiny těchto migrantů (migranti vázaní na rodinu a jednotlivci), které mají ještě několik podtypů. Nejčastějším případem je rodinný typ, kdy oba (nebo jeden z rodičů) pracují v Česku a jejich děti/dítě je na Ukrajině buď s jedním z rodičů, anebo s prarodiči. Důraz je přitom kladen na genderový aspekt, dále na výši posílaných remitencí a na typ domácností. Hlavním argumentem je, že rozdílné transnacionální chování migrantů je mimo jiné odrazem jejich sociodemografických charakteristik (jako např. rodinný stav, vzdělání, počet dětí). Z hlediska diskutované typologie založené zejména na mobilitě a stupni integraci imigrantů byly dále rozlišeny dvě kategorie: 1. transnacionální mobilní typ migrantů (vysoká mobilita se zemí původu a omezené vztahy se zemí cílovou a silné vztahy se zemí původu) a 2. místní/lokalizovaný mobilní typ (vysoká mobilita se zemí původu, silné vztahy se zemí původu i zemí cílovou). Jedním z důležitých závěrů našeho poznání je, že transnacionální chování migrantů se v čase vyvíjí, a z cirkulujícího mobilního migranta se může stát usazený mobilní typ. Frekvence návštěv doma (vysoká versus nízká mobilita) a míra ukotvení v zemi cílové (vysoká versus nízká) je klíčovým aspektem při určování transnacionálních typů migrantů. Právě nízká míra ukotvení v cílové zemi úzce souvisí s integrací imigrantů do majoritní společnosti.

4.2 Geografická distribuce migrantů

Rozmístění imigrantů je v Česku krajně nerovnoměrné, přičemž jejich koncentrace se v průběhu sledovaných období (2006–2010) dále navyšovala (Čermák, Janská 2011, Janská, Čermák, Wright

2014). K tomuto trendu přispívá (a přispívá) jak zahraniční, tak i vnitřní migrace. Výsledky výzkumu této problematiky jsou prezentovány především ve třech publikacích, které jsou součástí této práce: *New Immigrant Destinations in a New Country of Immigration: Settlement Patterns of Non-natives in the Czech Republic* (Janská, Čermák, Wright 2014); *Koncentrační či dekoncentrační procesy? Faktory ovlivňující vnitřní migraci imigrantů* (Janská, Bernard 2015); *Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciaci Česka* (Čermák, Janská 2011).

Význam této migrace se stále zvyšuje, a to zejména v důsledku vyšší intenzity stěhování cizinců oproti domácímu obyvatelstvu (až 5x vyšší) – viz Čermák, Janská (2011). Z analýzy migračních dat ve vztahu k hierarchické struktuře osídlení jednoznačně vyplývá, že pro oba typy migrace (zahraniční i vnitrostátní migraci cizinců) platí, že s velikostí obce roste i jejich atraktivita. Jak z hlediska objemu tak i intenzity přistěhování dominuje celému systému Praha, následována některými migračně přitažlivými regionálními centry (Plzeň, Mlada Boleslav, Pardubice, Brno). Existují ovšem určité rozdíly – např. pro vietnamskou komunitu je migrační atraktivita Prahy ve srovnání s Ukrajinci nižší, když často směřují i do dalších regionálních center. Tato situace je dána především rozložením pracovních příležitostí, které jsou pro uvedené komunity typické. Zatímco příležitostné práce ve stavebnictví (Ukrajinci) se koncentrují v Praze a okolí, příležitosti v maloobchodě (Vietnamci) jsou rozprostřeny rovnoměrněji (Janská, Čermák, Wright 2014).

V porovnání s českou populací (kde převládají procesy suburbanizace a omezeně i kontraurbanizace – např. Ouředníček 2003) převládá u cizinců vzestupná intenzita migračních toků v souladu s hierarchickou strukturou sídel („step-wise migration“). Odliv domácího obyvatelstva, nazýván někdy jako „white flight“ nebo balkanizace (např. Frey 1996) je do jisté míry kompenzován právě pohybem imigrantů/cizinců do velkých měst (tzv. kaskádová migrace). Na rozdíl od vyspělých migračních zemí, kde můžeme identifikovat další stadia prostorového rozmístění imigrantů (např. ethnoburb, enklávy apod.), v Česku převažují pohyby koncentrační. Pozorujeme ovšem i nové trendy, kdy se na příkladu Prahy a jejího zázemí ukazuje, že se i cizinci začínají „přizpůsobovat“ suburbanizačním procesům (Čermák, Janská 2011).

Spojitosť mezi mezinárodní a vnitřní migrací a ekonomickou vyspělostí jednotlivých regionů prokázala analýza podmíněnosti migrace cizinců a českých občanů v produktivním věku. Ukázalo se, že ekonomické podmínky (vyjádřené mírou nezaměstnanosti a průměrnými mzdami) signifikantně ovlivňují charakter migrační bilance územních jednotek – zejména u cizinců v případě migračně nejatraktivnějších okresů. Na druhou stranu u územních jednotek s nižší úrovní migračního salda nemusí být ekonomické podmíněnosti vždy rozhodujícím prvkem (např. u cizinců mohou důležitou roli sehrát i sociální a etnické vazby v příslušných komunitách (Čermák, Janská 2011).

Navazující výzkum (obohacený o dotazníkové šetření) pomohl přispět do diskuze výzkumu trajektorií vnitřního stěhování imigrantů, zejména podmíněností a následných dopadů na sídelní strukturu

i samotné fungování jednotlivých etnických komunit (Janská, Bernard 2015), které se liší podle strategií uplatňovaných na trhu práce, resp. obecněji i ve vztahu k integraci. Analýzy dotazníkových dat ukázaly, že komunity imigrantů jsou z hlediska vnitřní migrace vnitřně diverzifikované:

1. Největší frekvenci vnitřního stěhování mají imigranti v počáteční fázi svého pobytu, přičemž v následujících letech pravděpodobnost jejich stěhování klesá (Janská, Bernard 2015). Objem vnitřního stěhování cizinců je dále ovlivněn jejich vzděláním a stabilitou bytové situace a etnickou příslušností. Ukrajinci se sice stěhují v Česku zhruba stejně často jako Vietnamci, žijí zde ale v průměru kratší dobu a v méně stabilních bytových podmínkách¹³.
2. V souladu s teorií segmentované asimilace dochází u Ukrajinců ke koncentračním pohybům směrem k hierarchicky vyšším sídelním jednotkám, u Vietnamců na druhé straně dochází k větší prostorové disperzi. Souvisí to opět s jejich ekonomickou činností, která je rozptýlena do všech velikostních kategorií sídel.
3. Zatímco na úrovni sousedství v případě Ukrajinců dochází ke zcela opačnému trendu, a to k rostoucí disperzi mezi majoritní populací, u Vietnamců k tomu prakticky nedochází. Ukázalo se, že silný vliv na sociokulturní integraci Ukrajinců má délka pobytu, přičemž u Vietnamců nehraje podstatnou roli (Bernard, Mikešová 2014). S rostoucí mírou integrace se tak snižuje rezidenční segregace Ukrajinců na úrovni sousedství. U Vietnamců naopak zůstává rezidenční segregace relativně dlouhodobým jevem doprovázejícím jejich život v Česku.

Podobné výsledky byly získány z analýzy využívající data ze Sčítání, a to na základě vztahu mezi etnickou koncentrací na úrovni okresů a sestrojenými indikátory integrace/asimilace. Nízká koncentrace Ukrajinců je např. také spojována s vyšším podílem Ukrajinců žijících ve standardních a stabilních typech ubytování (na rozdíl od ubytoven) a stejně tak i s vyšším podílem Ukrajinců žijících ve společné domácnosti s místním občanem.

Opačný výsledek přináší analýza v případě Vietnamců, u kterých dochází k jejich koncentraci na úrovni sousedství, i když jsou oproti Ukrajincům častějšími vlastníky domů/bytů. Toto zjištění může do budoucna v případě Vietnamců více podhalit možné formování etnicky segregovaných lokalit.

Závěry z výzkumů tak jasně naznačují nutnost přistupovat ke studiu migrace a integrace i s ohledem na odlišné chování různých etnických skupin a stejně tak brát v úvahu i sídelní hierarchii. Právě vliv vnitřní migrace cizinců na strukturu osídlení Česka a zároveň prostorovou integraci imigrantů je popisován v sérii příložených článků – od analýzy na národní úrovni (Novotný, Janská, Čermáková 2007, přes analýzu regionální úrovně (Čermák, Janská, 2011, Janská, Čermák, Wright 2014) až po mikroúroveň „sousedství“ (Janská, Bernard 2015).

---

¹³ Při porovnání dvou skupin Vietnamců a Ukrajinců žijících ve srovnatelných bytových podmínkách a pobývajících v Česku stejně dlouhou dobu, se skupina Ukrajinců stěhuje méně často (Janská, Bernard 2015).

4.3 Problémy integrace a identifikace územních komunit

Zatímco na počátku byl kladen ve výzkumu integrace důraz na první generaci migrantů (v USA již od 20. let minulého století, v Evropě až od 60. let 20. století s nárůstem imigrace, viz výše), od začátku tohoto století se klade stále větší důraz na studium druhé generace imigrantů (Portes, Fernandez-Kély, Haller 2005, Crull, Vermuelen 2003, Portes, Rumbout 1996).

Rostoucí počet dlouhodobě a trvale usazených cizinců v Česku vyvolává řadu otázek a s tím spojených problémů směřujících do oblasti jejich integrace. Vzhledem k tomu, že počet cizinců s trvalým pobytem v posledních letech vzrůstá, lze předpokládat, že se čím dál častěji budeme setkávat i s dětmi cizinců narozenými buď ještě v zemi původu imigrantů (tzv. 1,5 generací) anebo již v Česku (tzv. druhou generací imigrantů). Zkoumání adaptace (tj. procesu přizpůsobování se změněným podmínkám prostředí) cizinců a jejich dalších generací je velmi důležitým návodem k poznání ekonomických, sociálních, politických a kulturních vlivů tohoto procesu jak na majoritní, hostitelskou společnost, tak na samotné migranty, resp. minoritní společnost. Nejvýznamnější změny jedince v jiném prostředí (cílové zemi) ale probíhají v sociální a kulturní rovině. Situace, v níž se cizinci po příchodu do nové země nacházejí, je často poměrně složitá a její úspěšné či neúspěšné zvládnutí je výchozím bodem k jejich dalšímu působení v novém prostředí. Vzniklé problémy se pochopitelně odrážejí i v životě jejich dětí.

Této problematice se věnují následující studie zahrnuté do habilitace: *Identity development among youth of Vietnamese descent in the Czech Republic* (Svobodová, Janská 2016); *Acculturation of immigrants women from Muslim countries in to Czech cultural society and their movement in time and space* (Koropecová, Janská 2016); *Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice* (Janská, Průšvicová, Čermák 2011).

V rámci výzkumu integrace imigrantů a jejich dětí byl postupně od roku 2002 kladen důraz na studium kulturní, sociální, psychologické a prostorové integrace. Ve studiu druhé a 1,5 generace dětí ve vztahu ke svým rodičům a majoritní společnosti (např. Janská 2006 a 2007) bylo zjišťováno, jakou roli hrají v akulturačním procesu (tj. kulturní rovina adaptačního procesu) faktory vzdělání, životní úroveň rodičů a etnická pouta. Z analýzy odpovědí respondentů a v souladu s teorií „segmented assimilation“ (viz výše) vyplývá, že existují rozdíly v adaptačním procesu u jednotlivých skupin imigrantů (rodiny západoevropanů a imigrantů ze zámoří versus rodiny ze zemí bývalé Jugoslávie versus rodiny Asiatů). Výzkum navíc ukázal, že docházka dětí do mateřských škol výrazně pomáhá k adaptaci dětí na jiné prostředí, než na které byly zvyklí v rodinném kruhu. Děti se pak daleko lépe začleňují do kolektivu ve škole, a to jak jazykově tak i kulturně a sociálně. Podobný výzkum vedl Drbohlav a kol. 2005 na příkladu dětí cizinců ze základních a středních škol a zjistil, že situace již není tak bezproblémová ve smyslu integračním, jako tomu je u dětí ze školek a jejich rodin (viz výše).

Výzkum zaměřený přímo na skupinu Vietnamců¹⁴ prezentují práce Janská, Prušvicová, Čermák (2011) a Svobodová, Janská (2016). Důležitost zkoumání této skupiny cizinců je dán jak jejich počtem v rámci populace cizinců v Česku (zaujímají třetí místo po Ukrajincích a Slovácích) tak i převahou trvalých pobytů, což naznačuje jejich zájem se v Česku usazovat trvale, spolu se svými rodinami. Mimo jiné to dokládá i skutečnost, že z hlediska počtu živě narozených dětí cizinců jsou na prvním místě¹⁵ (Janská, Prušvicová, Čermák 2011), na druhém místě jsou to pak Ukrajinci. Z toho následně vyplývá zvýšená nutnost tyto děti úspěšně integrovat do majoritní společnosti. Z výzkumu vyplývá, že vietnamské děti se úspěšně integrují ve všech oblastech integrace do majoritní společnosti (zejména v oblasti vzdělávací, kulturní, identifikační, sociální a institucionální), pouze z hlediska sídelní/prostorové integrace je možné pozorovat určitou míru separace (viz také např. Janská, Bernard v recenzním řízení, Janská, Bernard 2015). Tu však děti příliš ovlivňovat nemohou. Z hlediska této integrační dimenze až další výzkumy v budoucnu ukáží, zda Vietnamci budou pokračovat v sídelní separaci či se vymaní z vlivu rodičů a budou směřovat spíše k sídelní asimilaci.

V navazujícím výzkumu zaměřeném na potomky Vietnamců a jejich měnící se identitu byl využit koncept „growing up in migrancy“ (neboli dospívání/život mimo zemi původu, ať již přímo dětí samotných anebo jejich rodičů). Termín „migrancy“ je zároveň sociální kategorií mající na děti a mladistvé v průběhu dospívání podobný dopad jako je jejich příslušnost k sociální třídě nebo pohlaví (Näre 2013). Identita dětí imigrantů a dětí-migrantů je totiž často vnímána jako mezikulturní a mezigenerační problém, kdy děti často řeší převažující sounáležitost s rodiči anebo s novou společností. Z výzkumu vyplývá, že vietnamská mládež/(dospívající) se potýká s odlišnými problémy než jejich čeští vrstevníci, neboť se musí navíc vyrovnávat se svou etnickou příslušností, což jim někdy významně komplikuje život (Svobodová, Janská 2016). Potomci migrantů jsou často zobrazováni jako „uvízlí mezi dvěma kulturami“. Současně se má za to, že etnicita pro ně ztrácí na významu. Z výzkumu vyplývá, že identita potomků migrantů je vytvářena kombinací etnických a neetnických identifikací a skutečností, že vyrůstají v sociálním prostoru ovlivněným zkušeností migrace („in migrancy“). Tito mladí lidé většinou nemají potřebu identifikovat se výhradně s jednou kulturou a aktivně vytváří své vlastní identifikace, které jsou multiciplítní a lépe vyjadřují jejich osobní zkušenost. Pokud dochází k „uvíznutí mezi dvěma kulturami“, jedná se pouze o přechodný jev.

Podobně jako v migračních teoriích i zde je dvojí pohled na výsledný proces integrace, když klasické asimilační teorie formulované chicagskou školou předpokládají, že následné generace imigrantů se

---

¹⁴ Studiu Vietnamců a jejich komunity se v Česku věnují i další autoři zkoumající vztahy mezi majoritou a minoritou na úrovni čtvrtí (Sýkora a kol. 2016), nebo vnitřní diferenciaci samotné komunity (Kušniráková, Plačková, Tran Wu 2013) či přímo komunitou Vietnamců (např. Freidingerová 2014, Kocourek 2005, Uherek 2003).

¹⁵ V letech 2014–2015 se v Česku narodilo přibližně 9000 vietnamských dětí. Tvořily téměř třetinu všech narozených cizinců v Česku (ČSÚ: demografické události cizinců http://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_demogr_udalosti).

stále více přizpůsobují majoritní společnosti (např. Waldinger 1997 in Crul-Vermeulen 2003) a na druhou stranu tento předpoklad zpochybňují studie např. Glazera, Moynihana (1970), Portese-Rumbouta (2001) nebo Alby a Nee (2003). Výsledky prezentovaných výzkumů v předložené práci lze zatím těžko v této souvislosti interpretovat, neboť v našich podmínkách zatím vyrůstá maximálně druhá generace cizinců. Zdá se však, že výsledný proces bude více záležet na etnickém původu imigrantů, než na jejich příslušnosti k druhým a dalším generacím (viz odlišné chování Vietnamců a Ukrajinců v kapitole 4.2).

V neposlední řadě je představen výzkum reflektující mimo jiné i společensky velmi diskutované téma akulturace a identity žen migrantek z odlišného kulturního prostředí (Koropecová, Janská 2016). Nejvýznamnějšími faktory ovlivňujícími akulturaci je vzdělání, znalost jazyka, socio-ekonomický status, důvody migrace, zaměstnání a rodinný statut. Naopak v rozporu se zahraniční literaturou (např. Berry 1987, 1997, et. al. 2002) se nepotvrdil význam věku a kulturní vzdálenosti. Ve výzkumu byl na základě rozhovorů brán v úvahu vztah mezi časoprostorovým chováním žen – muslimek během dne a stupněm akulturace. Stupeň akulturace byl prokazatelně vyšší u žen, které se volně pohybovaly i ve veřejných prostorech, na rozdíl od žen, které trávily svůj čas především v uzavřených prostorech domova. Náboženská aktivita žen se neprokázala jako výrazný faktor ovlivňující akulturaci a mobilitu, na rozdíl od rodinného statusu a zaměstnanosti (Koropecová, Janská 2016).

5. Shrnutí

Výzkum migrace a integrace v Evropě v posledních letech výrazně zintenzívněl a tomu odpovídá i tempo výzkumu v Česku. Zatímco v 60. a 70. letech se jednalo zejména o výzkum jednotlivých migračních proudů či typů migrantů (uprchlíci, pracovní migranti) na národních úrovních, od 90. let se s rozšířením EU záběr výzkumu značně rozšířil, a to také vzhledem k diverzitě migrace (její nové formy, mechanismy, motivace, ale i dopady). Cíle integračních studií kromě tradičních témat jako je práce, vzdělání, bydlení, zdraví, politických, sociálních a kulturně-náboženských dimenzí, se rozšířily o nová témata jako mezietnické vztahy, znalost jazyka, diskriminace, genderové aspekty, generační a věkovou změnu. (Penninx et al. 2008). Důraz začal být kladen mimo jiné i na sběr migračních dat, a to i na úrovni EU (Eurostat, UN data sheet, apod.).

Problémem výzkumu migrací je jeho “opožděnost” vzhledem k aktuálnímu dění. Například až nyní vznikají hlubší výzkumné studie odrážející celou škálu problémů spojených se současnou uprchlickou krizí. Slabinou je též fragmentace celého výzkumu. Podle Penninx a kol. (2008) se jedná 1) o nedostatek komparativních analýz, 2) nedostatečnou spolupráci mezi jednotlivými institucemi a 3) nedostatečné vzájemné propojení tradičních národních výzkumů. Všeobecně a dlouhodobě pak omezuje studium nedostatečný rozsah i nespolehlivost dosažitelných dat.

Z výše zmíněného vyplývá, že není možné pro jednotlivce obsáhnout celou škálu problémů týkajících se současného výzkumu a stejně tak i hlouběji pronikat do jednotlivých směrů výzkumu (viz studium mechanismů mezinárodní migrace, pracovního trhu, integrace cizinců, relevantních politik apod.). Snaha o koncipování jediné, „vysvětlující“ teorie migrace či integrace je vzhledem ke komplexní povaze obou procesů prakticky nemožná. Na druhou stranu jsem přesvědčená, že dílčími studiemi a jejich výsledky jsme schopni přispět k obohacení poznání, a to dílčími doplňky již existujících konceptů nebo jejich prověřováním (např. platnost některých modelů v USA, ale již ne v případě Evropy, resp. Česka).

Perspektivu dalšího výzkumu vidím v dalším zkoumání problematiky sociokulturní integrace, která je upozaděna před socioekonomickou integrací. Již nyní je částečně zohledněna v současném výzkumu akulturace muslimek (Koropečká, Janská 2016) nebo ve výzkumu etnické identity mladých Vietnamců (Svobodová, Janská 2016). Pro takový typ výzkumu je ideální vytvářet multidisciplinární týmy a geografickou dimenzi obohacovat např. o sociologický, etnologický či sociálně-antropologický přístup, což se v mém výzkumu již několikrát osvědčilo. Stále větší význam bude v Česku mít výzkum druhých generací imigrantů z hlediska generačního srovnání, ale i z hlediska různých integračních dimenzí. V neposlední řadě se zdá být významné pokračovat ve výzkumu vnitřní migrace migrantů ve vztahu k integraci a sídelnímu systému, a to na nižších hierarchických stupních (Janská, Bernard, v recenzním řízení). Podle mého názoru je ale nezbytné pokračovat ve výzkumu ekonomické migrace, zvláště ve spojení s rozvojem ve zdrojových zemích migrace. Důležité je přitom zohlednění přístupu k relevantním datům. Proto je v současné době podporována kombinace extenzivních a intenzivních metod zaměřených na makrostrukturální podmíněnosti zahraniční a vnitřní migrace, z mikropohledu pak na chování jednotlivých komunit a jednotlivců..

Seznam literatury

Allen, J. P., & Turner, E. (1996). Spatial patterns of immigrant assimilation. *The Professional Geographer*, 48(2), 140-155.

Alba, R., & Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 826-874.

Baar, V. (2006). Evropské minority v 21. století. *Mezinárodní politika* 5/200, 4-6.

Bartoňová, D., Burcin, B., Fialová, L., Kalibová, K., Kocourková, J., Kučera, T., & Rychtaříková, J. (2010). Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993–2008. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 238 s.

Baubock, R., Heller, A., & Zolber, A. R. (1996). The challenge of diversity: integration and pluralism in societies of immigration. Brookfield, Vermont, Avebury, 1996. 278 p.

Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(s1), 69-85.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.

Berry, J. W. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge University Press.

- Bernard, J., & Mikešová, R. (2014). Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, (04), 521-545.
- Bhatia, S., & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 140-149.
- Bijak, J. (2006). Forecasting international migration: Selected theories, models, and methods. Central European Forum for Migration Research.
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21, S3-S11.
- Bosswick, W. & Heckmann, F. (2006). Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities and European Forum for Migration Studies (EFMS) at the University of Bamberg, Germany. <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/06/ef0622en.pdf>.
- Bonacich, E. (1973). A theory of middleman minorities. *American Sociological Review*, 583-594.
- Bogue, D. J. (1977). A Migrant's-Eye View of the Costs and Benefits of Migration to a Metropolis. *Internal Migration: A Comparative Perspective*, 167-182.
- Brettel, C. B., & Hollifield, J. F. (2000). Migration theory. *Talking across disciplines*. New York/London.
- Bolt, G., Özüekren, A. S., & Phillips, D. (2010). Linking integration and residential segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(2), 169-186.
- Bolt, G., & Van Kempen, R. (2010). Ethnic segregation and residential mobility: relocations of minority ethnic groups in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(2), 333-354.
- Castles, S., Miller, M., J., de Haas (2014). *The Age of Migration*. McMillan Press, London.
- Crul, M., & Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International Migration Review*, 37(4), 965-986.
- Cresswell, T., & Merriman, P. (2011). *Geographies of mobilities: Practices, spaces, subjects*. Ashgate Publishing, Ltd..
- Crul, M. (2016). Super-diversity vs. assimilation: how complex diversity in majority-minority cities challenges the assumptions of assimilation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(1), 54-68.
- Coulter, R., Van Ham, M., & Findlay, A. M. (2016). Re-thinking residential mobility Linking lives through time and space. *Progress in Human Geography*, 40(3), 352-374.
- ČSÚ. Cizinci v ČR 2015. <https://www.czso.cz/csu/czso/3-ekonomicka-aktivita-cizincu>.
- ČSÚ. Data-počet cizinců. 2016. https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr.
- Čermák, Z. (2005). Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie*, 47(3), 169-176.
- Čermák, Z., Hampl, M., & Müller, J. (2009). Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu. *Geografie*, 114(1), 37-51.
- Čermák, Z., & Janská, E. (2011). Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciace Česka. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 116(4), 422-439.
- De Haas, H. (2010). Migration and development: a theoretical perspective 1. *International Migration Review*, 44(1), 227-264.
- De Jong, G. F., Fawcett, J. T. (1981). Motivations for Migration: An Assessment and a Value-Expectancy Research Model. In: De Jong G. F., Gardner, R.W. (eds.). *Migration Decision Making, Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. Pergamon Press, New York, 13-58.
- Drbohlav, D., Jaroszewicz M. (eds.) (2016) *Ukrainian Migration in Times of Crisis: Forced and Labour Mobility*. Charles University, Faculty of Science. Prague.
- Drbohlav, D., Čermák, Z. (2002) Current Population Migration and Mobility in the Czech Republic – Reflections on Some Conceptual Frameworks. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 37, č. 1, s. 11-26.

- Drbohlav, D., Dzúrová, D., & Černík, J. (2007). Integrace cizinců, žáků základních a středních škol, do české společnosti: Příklad Prahy. *Geografie*, 112(2), 161-184.
- Drbohlav, D., & Uherek, Z. (2007). Reflexe migračních teorií. *Geografie*, 112(2), 125-141.
- Drbohlav, D., Medová, L., Čermák, Z., Janská, E., Čermáková, D., & Dzúrová, D. (2010). Migrace a (i) migranti v Česku. *Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 207 s.
- Drbohlav, D., & Janská, E. (2008). The Czech Republic. In Hönekopp, E., Mattila, H., Chindea, A., & Griffith, M. (2008). Permanent or circular migration. *Policy Choices to Address Demographic Decline and Labour Shortages in Europe*. IOM, Geneva.
- Drbohlav, D., & Janská, E. (2004). Current Ukrainian and Russian migration to the Czech Republic: Mutual similarities and differences. In Górný, A. and Ruspini, P. (eds.). Migration in the New Europe, East-West Revisited. London: Palgrave Macmillan, 2004, str. 49–64.
- Drbohlav, D., & Janská, E. (2009). Illegal economic and transit migration in the Czech Republic: A study of individual migrants' behaviour. *Europe-Asia Studies*, 61(1), 141-156.
- Drbohlav, D. (2008). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: (Česko v evropském kontextu)*. Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum.
- Drbohlav, D., Jaroszewicz, M. (eds.) (2016). Ukrainian Migration in Times of Crisis: Forced and Labour Mobility. Charles University, Faculty of Science. Prague.
- Engbersen, G., Snel, R., Boom, J. (2010). A Van Full of Poles. Liquid Migration In Eastern and Central European Countries. In: Black R., Engbersen G., Okólski M., Pan Āiru C. (eds.). A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe, Amsterdam: Amsterdam University Press, pp.115-140.
- Erőss, A., & Karácsonyi, D. (2014). Discovering Migration between Visegrad Countries and Eastern Partners. *Budapest: HAS RCAES Geographical Institute*.
- Esser, H. (2004). Does the "New" Immigration Require a "New" Theory of Intergenerational Integration? 1. *International Migration Review*, 38(3), 1126-1159.
- Faist, T. (2000) *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford: Oxford University Press.
- Frey, W. H. (1996). Immigration internal out-movement and demographic balkanization in America: new evidence for the 1990s. Ann Arbor, Michigan, University of Michigan, Population Studies Center. 59 p.
- Freidingerová, T. (2014). Vietnamci v Česku a ve světe: migrační a adaptační tendence. Slon, Praha, 233 s.
- Glazer, N., & Moynihan, D. P. (1963). Beyond the melting pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City.
- Golledge, R. G., Stimson, R. J. (1987). Analytical Behavioural Geography. Croom Helm, New York.
- Gordon, M. M. (1964)- Assimilation in American Life, The Role of Race, Religion, and National Origins. Oxford University Press, New York.
- Hampl, M. (2005). Geografická organizace společnosti v České republice. Praha: Univerzita Karlova. 138 s.
- Heckmann, F., & Schnapper, D. (Eds.). (2003). *The integration of immigrants in European societies: National differences and trends of convergence* (Vol. 7). Lucius & Lucius DE.
- Heckmann, F., & Bosswick, W. (2005). Integration and integration policies. European forum for migration studies, INTPOL TEAM, Bamberg, 277 str.
- Heckmann, F. (2001). Integration research in a European perspective. *Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants*. Wiesbaden, Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, (103), Heckmann, F. and Schnapper, D. (eds.), The integration of immigrants in European societies, Stuttgart, Lucius and Lucius, 2003.
- Hoffmann-Nowotny, H. (1983). A Sociological Approach Toward a General Theory of Migration. In: Kritiz, M. M., Keely, Ch. B., Tomasi, S. M. (eds.). Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements. Center for Migration Studies, New York, pp. 64-83.

- Hempstead, K. (2007). Mobility of the Foreign-Born Population in the United States, 1995–2000: The Role of Gateway States. *International Migration Review*, 41(2), 466–479.
- Horáková, M. (2001). Zaměstnávání cizinců v České republice. Část I. Integrace cizinců na trhu práce v České republice. *Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí*.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2007). *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Linde.
- Hugo, G. (1996). Environmental concerns and international migration. *International Migration Review*, 105–131.
- Chirkov, V. (2009). Summary of the criticism and of the potential ways to improve acculturation psychology. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 177–180.
- Janská, E. (2002). Adaptace cizinců v České republice. *Doktorská disertační práce. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy*.
- Janská, E. (2006). Druhá generace cizinců v Praze: příklad dětí z mateřských školek. *Geografie*, 111, 198–214.
- Janská, E. (2007). Adaptace/integrace imigrantů do majoritní společnosti: druhá generace cizinců a jejich rodičů v Česku. *Geografie*, 112(2), 142–160.
- Janská, E., Hönigová, T., & Hasman, J. (2014). Ekonomická aktivita a mobilita Vietnamců v Česku [Economic activity and mobility of Vietnamese in Czechia]. *JOSRA*, 16.
- Janská, E. (2015). Transnacionalismus a pracovní migranti: typologie remitujících Ukrajinců v Česku, resp. Praze, 123–138. In Drbohlav, D. (ed.). *MIGRACE – REMITTENCE – (ROZVOJ). Ukrajinská pracovní migrace v Česku*. Karolinum.
- Janská, E. (2010). Migration Policy and Immigrants in the Czech Labour Market. Special Issue on migration and mobility The Romanian Journal of European Studies, No. 7-8/2009. http://mail.centrum.cz/download.php?msg_id=000000003dec001e42e401cc6144&idx=2&filename=Contents_RJES Format_16_06_10.pdf.
- Janská, E. (2005). Immigration/integration policy in the Czechia. Komenského, U. (1994). *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae* (No. 3). Univerzita Komenského v Bratislave. Přírodovědecká fakulta, 229–237.
- Janská, E., & Drbohlav, D. (2008). The Czech Republic. In Hönekopp, E., Mattila, H., Chindea, A., & Griffith, M. (2008). Permanent or circular migration. *Policy Choices to Address Demographic Decline and Labour Shortages in Europe*. IOM, Geneva.
- Janská, E., Pauknerová, K. & Koropečká, M. (přijato do tisku 21.10.2016). Transnational Behaviour of Ukrainian Remitting Migrants. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*.
- Janská, E., Čermák, Z., & Wright, R. (2014). New Immigrant Destinations in a New Country of Immigration: Settlement Patterns of Non-natives in the Czech Republic. *Population, Space and Place*, 20(8), 680–693.
- Janská, E., & Bernard, J. (2015). Koncentrační či dekoncentrační procesy? Faktory ovlivňující vnitřní migraci imigrantů. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 120(4), 585–602.
- Janská, E., Průšvicová, A., & Čermák, Z. (2011). Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice. *Geografie: sborník České geografické společnosti*, 114, 480–496.
- Janská, E., Bernard, J. (v recenzi). Mobility and assimilation of immigrants. Different migration patterns of Ukrainians and Vietnamese in Czech Republic.
- Joppke, C. (2007). Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe. *West European Politics*, 30(1), 1–22.
- Koropečká, M., & Janská, E. (2016). Acculturation of immigrants women from Muslim countries in to Czech cultural society and their movement in time and space. *ECORFAN*. Volume 1, 1. Mexico, 41–53.
- Kritz, M., Lim, L.L., and Zlotnik, H. (eds.) (1992). *International Migration Systems. A Global Approach*. Clarendon Press, Oxford.

- Kritz, M. M., & Nogle, J. M. (1994). Nativity concentration and internal migration among the foreign-born. *Demography*, 31(3), 509-524.
- King, T. (2005). Environmental displacement: Coordinating efforts to find solutions. *Geo. Int'l Envtl. L. Rev.*, 18, 543.
- Kocourek, J. (2005). Vietnamci v ČR. SOCIOWEB. Sociologický webzin [online]. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 27. 10. 2015]. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=199&lst=113>.
- Kučera, T., Burcin, B., & Drbohlav, D. (2008). Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44(04), 653-682.
- Kušniráková, T., Plačková, A., & Van Anh, T. V. (2013). Vnitřní diferenciaci Vietnamců pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí. *Výzkumná zpráva*.
- Lepič, M. & Kaucký, J. (2012) Analýzy proměn trhu práce v ČR a EU, jejich trendy a faktory a projekce vývoje kvalifikačních potřeb pracovního trhu v ČR. Národní ústav vzdělávání Praha. 81 s.
- Leong, C. H., & Ward, C. (2000). Identity conflict in sojourners. *International Journal of Intercultural Relations*, 24(6), 763-776.
- Li, W. (1998). Anatomy of a new ethnic settlement: The Chinese ethnoburb in Los Angeles. *Urban studies*, 35(3), 479-501.
- Light, I. (1984). Immigrant and ethnic enterprise in North America. *Ethnic and Racial studies*, 7(2), 195-216.
- Light, I. H., & Bhachu, P. (1990). *Immigrant networks and immigrant entrepreneurship* (Vol. 5, No. 1). Institute for Social Science Research, University of California, Los Angeles.
- Macura, A.L. MacDonald and W. Haug (eds), *The new demographic regime. Population challenges and policy responses*. New York/Geneva: United Nations, 137-152.
- Massey, D. S. (1985). Ethnic residential segregation: A theoretical synthesis and empirical review. *Sociology and Social Research*, 69(3), 315-50.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 431-466.
- Massey, D. S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 3-26.
- Näre, L. (2013). Migrancy, gender and social class in domestic labour and social care in Italy: An intersectional analysis of demand. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(4), 601–623.
- Navas, M., Rojas, A. J., García, M., & Pumares, P. (2007). Acculturation strategies and attitudes according to the Relative Acculturation Extended Model (RAEM): The perspectives of natives versus immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 31(1), 67-86.
- Novotný, J., Janská, E., & Čermáková, D. (2007). Rozmístění cizinců v Česku a jeho podmiňující faktory: pokus o kvantitativní analýzu. *Geografie*, 112, 204-220.
- Ouředníček, M. (2003). Suburbanizace Prahy/The Suburbanisation of Prague. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 235-253..
- Okólski, M. (2012). *European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications*, Amsterdam, Amsterdam University Press, (IMISCOE Research), 269.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (1921). *Introduction to the Science of Sociology* (pp. 54-55). Chicago: University of Chicago Press.
- Penninx, R., Spencer, D., & Van Hear, N. (2008). Migration and integration in Europe: The state of research. Swindon, UK: *Economic and Social Research Council*.
- Penninx, R. (2005). Integration of migrants: Economic, social, cultural and political dimensions. *The new demographic regime: Population challenges and policy responses*, 137-152.

- Piore, M. (1979). *Birds of Passage. Migrant Workers and Industrial Society*. Nova Iorque: Cambridge University Press.
- Portes, A. (ed.). (1996). *The new second generation*. Russell Sage Foundation.
- Portes, A., Guarnizo, L. E., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial studies*, 22(2), 217-237.
- Portes, A., & Rumbaut, R. G. (1996). *Immigrant America*. Berkeley, Cal.: University of California Press.
- Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation*. Oakland: University of California Press.
- Portes, A., Fernandez-Kelly, P., & Haller, W. (2005). Segmented assimilation on the ground: The new second generation in early adulthood. *Ethnic and Racial Studies*, 28(6), 1000-1040.
- Rouse, R. (1991). Mexican Migration and the Social Space of Postmodernism, *Diaspora A Journal of Transnational Studies*, 1, 8–23.
- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Towards a definition of transnationalism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), ix-xiv.
- Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc, C. S. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological Quarterly*, 48-63.
- Suárez-Orozco, M. M., Suárez-Orozco, C., & Qin-Hilliard, D. (2005). *The new immigration: An interdisciplinary reader*. Psychology Press.
- Svobodová, A., & Janská, E. (2016). Identity Development Among Youth of Vietnamese Descent in the Czech Republic. In *Contested Childhoods: Growing up in Migrancy* (pp. 121-137). Springer International Publishing.
- Sladkova, J. (2007). Expectations and motivations of Hondurans migrating to the United States. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(3), 187-202.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor* Cambridge, MA: Basil Blackwell.
- Sýkora, L., Fiedlerová, K., Freidingerová, T., Svobodová, A., & Čermáková, D. (2016). Soužití v městské čtvrti: majorita a Vietnamci v Praze-Libuši. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 52(04), 475-503.
- Siwek, T. (Ed.). (1996). *Česko-polská etnická hranice* (Vol. 97). Ostravská univerzita.
- Tolarová, B., Stehlíková, E., Bitrich, T., Vodochodský, I., Dymeš, P., & Paláček, J. (2006). Trh práce a cizinci. Zpráva z výzkumu. Závěrečná zpráva z výzkumu v rámci projektu Technologického parku, o.p.s. Chomutov: Technologický park Chomutov, o.p.s.
- Uherek, Z. (2003). Cizinecké komunity a městský prostor v České republice/Foreign Communities and Urban Space in the Czech Republic. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 193-216.
- Uherek, Z. (Ed.). (1998). *Ethnic studies and the urbanized space in social anthropological reflections*. Inst. of Ethnology of the Acad. of Sciences of the Czech Republic.
- Uherek, Z. (2011). Migrace a postmigrační kontaktní situace z antropologické perspektivy. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 256-263.
- Uherek, Z. (2005). Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In Tomáš Hirt, T., Jakoubek, M.: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 279 s.
- UN 2016: *International migration report 2015*. UN, New York.
- Van Kempen, R., & Şule Özüekren, A. (1998). Ethnic segregation in cities: new forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35(10), 1631-1656.
- Vavrečková, J., & Baštýř, I. (2010). *Metodika sledování a hodnocení integrace cizinců z třetích zemí v České republice*. VÚPSV.

- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054.
- Vertovec, S. (2005). *The political importance of diasporas* (p. 7). Centre on Migration, Policy & Society.
- Ward, C. (2008). Thinking outside the Berry boxes: New perspectives on identity, acculturation and intercultural relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(2), 105-114.
- Waldinger, R. (1996). From Ellis Island to LAX: immigrant prospects in the American city. *International Migration Review*, 1078-1086.
- Zelinsky, W. (1971). The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, 219-249.
- Zelinsky, W., & Lee, B. A. (1998). Heterolocalism: an alternative model of the sociospatial behaviour of immigrant ethnic communities. *International Journal of Population Geography*, 4(4), 281.
- Zhou, M. (1997). Segmented assimilation: Issues, controversies, and recent research on the new second generation. *International Migration Review*, 975-1008.
- Zuniga, V., Hernandez-Leon, R. (eds.) (2005). *New destinations: Mexican Immigration in the United States*. Russell Sage Foundation.

B. Soubor vybraných publikací

4.1 Imigrace do Česka s důrazem na pracovní migraci, integrace na trhu práce

1. **Janská, E.**, & Drbohlav, D. (2008). The Czech Republic. In Hönekopp, E., Mattila, H., Chindea, A., & Griffith, M. (2008). Permanent or circular migration. *Policy Choices to Address Demographic Decline and Labour Shortages in Europe*. IOM, Geneva, 35–72.
2. Drbohlav, D., & **Janská, E.** (2004). *Current Ukrainian and Russian migration to the Czech Republic: Mutual similarities and differences*. In Górný, A. and Ruspini, P. (eds.). Migration in the New Europe, East-West Revisited. London: Palgrave Macmillan, 49–64. ISBN 1-4039-3550-5.
3. Drbohlav, D., & **Janská, E.** (2009). Illegal economic and transit migration in the Czech Republic: A study of individual migrants' behaviour. *Europe-Asia Studies*, 61(1), 141–156. [IF=0,706]
4. **Janská, E.**, Pauknerová, K. & Koropečká, M. (přijato do tisku 21.10.2016). Transnational Behaviour of Ukrainian Remitting Migrants. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*. [IF=0,682]

4.2 Imigranti a jejich role ve vývoji systému osídlení Česka, prostorová integrace

5. **Janská, E.**, Čermák, Z., & Wright, R. (2014). New Immigrant Destinations in a New Country of Immigration: Settlement Patterns of Non-natives in the Czech Republic. *Population, Space and Place*, 20(8), 680–693. [IF= 1,820]
6. **Janská, E.**, & Bernard, J. (2015). Koncentrační či dekoncentrační procesy? Faktory ovlivňující vnitřní migraci imigrantů. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 120(4), 585–602. [IF=0,400]
7. Čermák, Z., & **Janská, E.** (2011). Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciace Česka. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 116(4), 422–439. [IF=0,400]

4.3 Integrace první a druhé generace imigrantů v Česku

8. Svobodová, A., & **Janská, E.** (2016). Identity Development Among Youth of Vietnamese Descent in the Czech Republic. In *Contested Childhoods: Growing up in Migrancy*, 121–137, Springer International Publishing.
9. Koropečká, M., & **Janská, E.** (2016). Acculturation of immigrants women from Muslim countries in to Czech cultural society and their movement in time and space. ECORFAN. Volume 1, 1. Mexico, 41–53.
10. **Janská, E.**, Průšvicová, A., & Čermák, Z. (2011). Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice. *Geografie–Sborník České geografické společnosti*, 114, 480–496. [IF=0,400]